

MAI ENRERA

REVISTA D'ACTIVITATS DE MUNTANYA
ESPORT I CULTURA

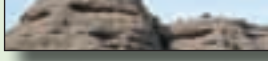
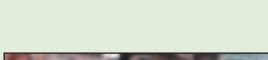

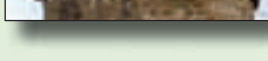

LAC LOUISE

NÚMERO: 454
ANY 2010
PREU: 2,40 €

CLUB
EXCURSIONISTA
DE GRÀCIA

s u m a r i

	3	Editorial	Francesc Sanahuja i Toledano
	4	"The Alpine Club of Canada"	Emili de Tomàs i Oriol
	6	Del Matagalls a Montserrat	Josep Mas
	10	<i>L'Excursionista, 1919 una poesia de Pere Quart</i>	Carles Albesa i Riba
	14	Tres escalades clàssiques a Sant Llorenç del Munt i l'Obac	Albert i Òscar Masó Garcia
	19	Antoni Moreno Zambrana	Maria Dolors Làzaro i Palau
	20	Els germans Estorach una nissaga d'escaladors	Martí Santamaria
	23	Les nostres esglésies romàniques de planta circular	Josep Arisa i Molas
	28	Soci 8378, impressions d'un soci del CEG d'un país sense muntanyes...	Tom Anthonis
	32	El parlar de Cerdanya	Manel Figuera i Abadal

Creu de Sant Jordi 1992

Medalla d'Honor de Barcelona 2004

Direcció:

Maria Dolors Làzaro i Palau

Coordinació:

Francesc Esquerda i Alsina

Consell de redacció:

Aurora Vila i Guàrdia
Joan Cervera i Batariu
Francesc Sanahuja i Toledano

Dipòsit Legal: B-24653-83

2 Mai Enrera

Edita:

Club Excursionista de Gràcia
Passatge Mulet, 4 Torre
08006 Barcelona
Tel. 93 237 86 59 - Fax 93 237 31 48
A/e: cegracia@cegracia.cat
www.cegracia.cat

Impressió:

Winihard Gràfics S.L.
Pol. Ind. Moià
Av. del Prat, 7 - 08180 Moià
Tel. 93 830 09 03 - Fax 93 820 76 01

FUNDAT EL 1922

Amb la col·laboració de:

Adherit a:

Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya
Federació Espanyola de Càmping i Caravana
Grup Alta Muntanya Espanyol
Federació Catalana d'Espeleologia
Federació Catalana d'Entitats Corals
Federació Catalana d'Esports d'Hivern
Membre fundador de la Federació Internacional de Càmping i Caravana
Representant a Catalunya del Càmping Club de França

JOAN TRIADÚ I FONT

Escriure sobre una personalitat de la cultura catalana com en Joan Triadú crea una certa inquietud, ja que arribar a fer esment de les seves principals activitats o aportacions a la nostra societat, per mi no és gens fàcil i suposo que qualsevol erudit de la nostra història i cultura ho entendreà. Explicar els seus orígens és fàcil i la seva aportació cultural també, ja que els nous sistemes de comunicació faciliten la recerca de la seva bibliografia, i per tant m'agradaria fer-hi una aproximació des de la seva vessant vinculada al nostre món excursionista.

Recordem la seva gran capacitat crítica i la seva protecció del monolingüisme com a eix bàsic de la defensa de la nostra cultura, actitud que li va comportar problemes durant la postguerra; no obstant això, la seva capacitat li va permetre dedicar-se a fons a la poesia i la literatura.

L'any 2002 la nostra entitat va tenir l'honor d'homenatjar-lo amb motiu del concert de primavera pel seu vuitantè aniversari. Va demostrar la seva humanitat i proximitat a la societat gràcies reconeixent la seva llunyania del món excursionista per causa de la seva vocació estrictament pedagògica, ja que tal com ell va dir l'any 1938, "serveixo per a l'ensenyament, per llegir i per escriure".

També cal rememorar l'aportació que va fer al Club l'any 1968 i que consta en el nostre butlletí del mes de desembre, signat pel nostre antic president Joan Cervera, en què posava en relleu la polifacètica activitat de l'insigne Triadú; així deixava palesa la seva aportació com a secretari d'Òmnium Cultural en la Comissió del Centenari Pompeu Fabra, col·laborador de *Serra d'Or*, en el mateix Consistori dels Jocs Florals de la Llengua Catalana i òbviament al reconeixement de la figura del mestre Fabra.

Crec que és força evident la vinculació de Joan Triadú a la nostra entitat en la vessant cultural, i parlem d'una figura cabdal i molt rellevant en l'àmbit de la defensa de la nostra cultura i la nostra llengua. Gràcies per la teva amistat.

SITUACIÓ DEL CEG DAVANT UN ANY DE CRISI

Des de 1922 fins avui tot un seguit de presidents, i tots els equips que han col·laborat, ens han permès abordar amb una certa tranquil·litat una de les crisis més importants del segle. El creixement continu de massa social, de participants en la Matagalls-Montserrat, que mantenen un nombre proper a tres mil inscrits, i les contínues activitats de les nostres seccions ens permeten afirmar que tenim la continuïtat garantida, però vull fer ressaltar que davant d'aquesta imatge optimista, és imprescindible la implicació de la nostra xarxa social. Vull dir que quan sembla que el funcionament d'una entitat és força plaent és quan s'ha d'aprofitar per fer un salt qualitatiu i quantitatiu amb la implicació de noves persones amb visió actualitzada de les necessitats de l'excursionisme. Avui convivim amb activitats que deriven en competicions, a nivell olímpic o de demostració: les curses de raquetes, d'escalada en glaç, l'organització d'expedicions per a grups socials, etc. Això ens porta a reflexionar si hem d'adaptar els nostres mitjans per captar aquesta nova societat i a partir d'aquí intentar reconduir-la envers l'excursionisme, el treball en equip i el respecte per la natura, implicant-nos en la gestió de les entitats, o simplement hem de prestar els serveis i facturar per tal d'obtenir un benefici que permeti la pervivència de les entitats.

Per tot això us convido a implicar-vos en la nostra entitat i el seu futur. ■

Francesc Sanahuja
President del CEG

“THE ALPINE CLUB OF CANADA”

1906 – 2006

Centenari de la fundació

Traducció, article i fotos d'Emili de Tomàs i Oriol

L'altre dia, amb motiu de la presentació de la Matagalls-Montserrat al Parlament de Catalunya, parlant amb la bona amiga Dolors Làzaro, la conversa va derivar cap a la revista de l'entitat, i aleshores em va preguntar:

—Podries fer un article?

I va afegir tot seguit:

—Per ja.

Remenant entre arxivadors, disquets i papers, he trobat un article que vaig escriure gràcies a uns documents relacionats amb el centenari de la fundació del Club Alpí del Canadà, rebuts gràcies a la bona amistat amb aquell país.

No he trobat mai l'ocasió de fer-lo arribar a algú que pogués estar interessat a publicar-lo, i mentrestant, la notícia ha caducat.

Com que fer quelcom és més fàcil i sobretot més ràpid si ja està fet, ara només em cal treure la pols, actualitzar les dades i justificar.

La base del treball és l'article que va aparèixer al periòdic-setmanari *L'Express* de Toronto dels dies 18 al 24 de juliol de 2006 amb motiu de la celebració del primer centenari de la fundació del Club Alpí del Canadà.

Deia així:

L'alpinisme és un esport que, més que qualsevol altre, requereix esforços que poden arribar al límit de l'ésser humà. En situacions puntuals, fins i tot pot arribar a demanar totes les reserves.

Però no només això el diferencia dels altres, sinó que en aquest esport el mínim error pot tenir greus conseqüències. És precisament per aquestes característiques que és tan important l'experiència i saber utilitzar en cada moment el material adequat.

I seguia:

No hi ha dubte que els practicants de l'alpinisme tenen l'ocasió de conèixer de prop la natura i el medi, o sigui el paisatge, i dins d'aquest hàbitat, la flora i la fauna de l'indret. Però també, i no menys important, fomenten una franca i profunda relació de respecte i confiança amb el company o companys amb els quals formen cordada.

El Club Alpí del Canadà (ACC) és un organisme sense afany de lucre. Actualment compta amb prop de deu mil associats.

És reconegut a tot el món i es dedica, bàsicament, a promocionar les activitats de lleure a la muntanya i a encoratjar els canadencs perquè utilitzin els seus camps de formació pràctica, així com les seves infraestructures.

Els seus orígens vénen de la mà d'Arthur Oliver Wheeler i la periodista Elizabeth Parker, que alhora encapçalen la llarga llista dels fundadors.

*Ell va ser el primer president i des de 1907 fins a 1930 va editar i dirigir el *Canadian Alpine Journal*. Des de 1921 publiquen també un butlletí.*

Va ser president honorari des de 1926 fins a la seva mort l'any 1945. Havia nascut a Irlanda el 1860 i va arribar al Canadà el 1876.

Logo

La seu principal de l'ACC es troba a Canmore, a Alberta.

Des de 1906 els canadencs, gràcies al Club, aprenen les tècniques de l'ascensió i l'escalada sota la supervisió competent dels guies i monitors formats i organitzats pel mateix Club. Paral·lelament l'organisme ha construït i manté una xarxa de refugis per facilitar l'accés als indrets més llunyans i més espectaculars del país.

El Club, des de la seva fundació, ha estat un aferrissat defensor del medi ambient de les regions muntanyoses, i es dedica als estudis topogràfics, i de la flora i la fauna, així com a la publicació de guies de muntanya, de la història de l'alpinisme, etc.

Entre altres activitats socials, organitza cursos i sortides d'escalada en roca i glaç; excursions a peu, amb grampons i raquetes, o bé d'alpinisme, esquí de fons, esquí fora pista, telemarc, alta ruta, etc., i totes les quals tenen un denominador comú que és la sensibilització i el respecte pel medi.

Es fan periòdicament sortides en què es fa palesa la problemàtica de l'accés massificat a la natura; els participants poden també col·laborar en el manteniment dels camins i refugis.

Entre moltes altres activitats complementàries del Club, la fotografia i el cinema hi tenen un apartat important, i els associats participen en festivals i concursos compartint espais amb altres arts que es relacionen amb la muntanya.

Els treballs i les tasques de l'equip organitzador de les celebracions del Centenari s'han desenvolupat al llarg de cinc anys.

Els correus del Canadà s'han volgut afegir també a la celebració amb els afeccionats a aquest esport tan exigent i alhora tan solidari traient al mercat un segell amb tarifa de règim interior i que va estar disponible a partir del 19 de juliol a totes les oficines de correus del país.

El segell ha estat dissenyat per Xerxes Irani, de la casa Nonfiction, amb seu a Calgary. El format, expressament en sentit vertical per donar més simbolisme a l'escalador i a l'alpinista, ens mostra tots dos en plena activitat i clarament encarats al cel, mentre que als seus peus una ampla zona en blanc recorda els espais nevats.

En el seu conjunt el dissenyador ha volgut crear una impressió d'immensitat, i a la vegada honorar els cent anys de l'entitat, tot recordant els cims que s'han conquerit i també els que resten per conquerir.

Crec que més que pel fet de la notícia merament festiva de la celebració, cal reflexionar sobre la particular sensibilitat d'aquella gent que, ja en l'any 1906, creia en la necessitat del respecte pel medi. Un medi i un entorn que en aquell país i en aquells

Segell

moments devien ser fins i tot aclaparadors. Però lluny de trobar en un medi tan agressiu un enemic, es varen dedicar a educar els seus pobladors a acceptar-lo tal com és, tot gaudint-ne.

Nosaltres, a voltes, sembla que encara estem en aquell inici, però amb una visió de l'entorn ben diferent, ja que el medi no el veiem com el nostre aliat, i han passat cent anys!, sinó que més aviat hi veiem l'enemic que cal destruir per poder desenvolupar els nostres plans d'urbanització i industrialització.

Aquí ens cal arrasar els boscos per poder construir polígons industrials i noves urbanitzacions plenes de carrers sense sortida i amb unes càrregues per als municipis que aquests no poden suportar; o bé omplir la geografia de cintes de ciment per on, indiscutiblement, circulen milers i milers de turismes i vehicles de gran tonatge.

Per altra banda, i segons els nostres conceptes, mantenir el paisatge i les poblacions de muntanya equival a dir que cal construir noves estacions d'esquí, i augmentar el percentatge de metres quadrats de zones verdes sembla que és una tasca exclusiva dels qui construeixen camps de golf. Això sí, tots, segons ells, són autosuficients en els sistemes de fabricació de neu artificial i de regatge de la gespa.

Malauradament, tots sabem que hi ha qüestions en què diem: "som a tants anys d'aquell país..."

En alguns punts no hi ha dubte que hem avançat, i molt, però d'altres fins i tots els podríem etiquetar d'elementals per al bon funcionament de l'entorn d'una societat, o bé de bàsics per mantenir i assegurar un futur sostenible als nostres fills; en alguns d'aquells punts potser ja hem fet tard, o potser encara no.

Som encara lluny de la celebració del centenari del Club Excursionista de Gràcia i a casa nostra, al nostre país, resta molta tasca per fer i molt civisme i sensibilització per compartir.

Intentem-ho?

Setembre 2010 ■

Agraïm a la revista "Presència" (Núm. 2009, del 27 d'agost al 2 de setembre del 2010), la publicació d'un ampli article sota el títol: *Del Matagalls al Montserrat*, de Josep Mas. I ens plau de reproduir-lo seguidament, gràcies a l'autorització corresponent. Volem destacar la relació d'aquest text, dedicat també a Mn. Jaume Oliveres, amb el que vàrem transcriure en el número anterior, 453/2010, de la nostra revista "Mai Enrera", procedent del butlletí "El Portarró/27", del Parc nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici, ja que, en certa manera, són complementaris.

Redacció

A la Guaiana veneçolana, l'any 1925, on va ser missioner. A la dreta, al cim del Mollieres, l'any 1928, en una foto presa per Jean Rolland.

Del Matagalls a Mo

JOSEP MAS

El dissabte 18 de setembre, i organitzada com sempre pel Club Excursionista de Gràcia, se celebra la 31a edició de la Matagalls-Montserrat, una travessia clàssica dins del calendari català de caminades, o de corregudes, depèn de com s'afrontin aquests 83 quilòmetres que enllacen dos massissos màgics: el Montseny i Montserrat. Però, per què la travessia entre el Matagalls i Montserrat? Dònics per un record juvenil que el sacerdot Jaume Oliveres va tenir quan, l'any 1929, des de la GE Joventut Catalana li van demanar un article per al seu butlletí. I qui era Jaume Oliveres?

Quina importància té en l'alpinisme català? Algunes respostes les ha aportades la biografia que n'han fet Montserrat Lapuerta i Josep Mas al llibre *Retrats de garriguencs il·lustres*, que va publicar l'any 2009 Edicions del Garbell, de la Garriga.

Jaume Oliveres i Brossa té dos perfils indestriables. D'una banda, la seva creença religiosa. Ordenat sacerdot l'any 1903, va ser vicari a Castellbisbal i Vilanova, prior al seminari major de clergues retirats de les Corts, missioner a la Guaiana veneçolana i fundador i rector de la parròquia de Santa Teresa de l'Infant Jesús, a la Via Augusta de Barcelona. I

d'altra banda, la seva passió per l'alpinisme, una afició que el va convertir en un dels pioners de l'excursionisme català i en un veritable especialista en la serralada pirinenca, que coneixia de cap a cap.

Tant en la seva faceta de sacerdot com pujant tresmils destacava per la seva senzillesa. «Era alt i eixut, de posat seriós, de poques paraules, i dites encara a mitja veu. Però no era esquerp. Amb modèstia gairebé infantil explicava les coses extraordinàries que li havien passat», deia Pere Blancafort de Rosselló al llibre *La Garriga, el Balmori i jo*. Ramon Ribera Maríné, fill d'una seva neboda i

monjo de Montserrat, afegeix: «Era un home senzill i molt reflexiu. A vegades semblava que estava en una esfera mística.»

La muntanya requeria d'altres qualitats que Oliveres –mossèn Isard per al món excursionista català– tenia sobradament: un gran instint muntanyenc, tossudesa extrema i una valentia que s'acostava a la temeritat. Jaume Oliveres, l'alpinista de la sotana arremangada, barret i càmera fotogràfica penjada a l'esquena, gaudia, a més, d'una gran resistència física. I malgrat ser autodidacte, poc entès en tècnica i enemic de condes, va fer ascensions memorables, com les dels dos Encantats

Montserrat

El sacerdot Jaume Oliveras va ser un dels pioners de l'alpinisme català i l'impulsor de la Matagalls-Montserrat, una travessia clàssica del calendari excursionista

ola de l'Aneto, la més repetida. Hi va pujar una trentena de vegades. Va ser en aquest cim que, el juliol de 1916, un tràgic accident va canviar radicalment la seva vida; dos anys després va marxar a missions. De retorn a Catalunya, es va posar al davant del llarg projecte del temple de Santa Tereseta de l'Infant Jesús. La resta de la seva vida va compaginar Església i alta muntanya.

A muntanya no el guiava cap finalitat científica, artística ni patriòtica. El movia una vivència estètica, esportiva i, fins i tot, el rept. El dijous 4 d'agost de 1904, quan des del Matagalls arribava a Montserrat després de gairebé 24

Jaume Oliveras

(La Garriga, 1877 - Barcelona, 1957). Ordenat sacerdot l'any 1903, missioner i fundador de la parròquia de Santa Teresa de l'Infant Jesús de Barcelona. Un referent de l'alpinisme català.

hores caminant, es preguntava desafiant: «Anar a Montserrat a peu no és pas res de l'altre món, però anar-hi des del Montseny i en un sol dia ja és un rècord que no sé si el jovent d'avui seria prou fort per batre.» Ho deia l'any 1929. Ha passat més d'un segle des d'aquella travessia que va fer amb el seu amic i també sacerdot Antoni Arenas, i ara són 3.000 els participants a la marxa que des de 1972 organitza el Club Excursionista de Gràcia entre el Montseny i Montserrat. I ja són molts els que, corrent, fan el recorregut de 83 quilòmetres en menys de 10 hores.

Probablement, van ser els pri-

mers a aconseguir aquesta fita, que ni la Moreneta no veia clara. «Anàrem tot seguit a donar les gràcies a la nostra patrona d'haver-nos permès realitzar una gesta tan absurda com la d'anar del Montseny a Montserrat en una sola jornada. Va semblar-nos que la Verge ens mirava amb cert aire mig rialler mig compassiu com dient-nos: 'Que Déu vos faci bons',» escrivia 25 anys després.

I afegia que aquella travessia juvenil, feta com si d'una cursa es tractés, va aixecar gran expectació i reguit entre els habitants del pla de la Garga, que sortien «a contemplar el misteriós espectacle de dos capellans que anaven

Jaume Oliveras, amb sotana, al cim, l'agost de 1917. / FONTS MN. OLIVERAS. FUNDACIÓ MAURÍ

mig volant per aquella plana com si el diable se'ls emportés». O a les envistes de Montserrat: «La Barata en aquella hora d'estiu era un formiguer de gent que prenia la fresca amb bulliciosa gatzara. Més tard sabérem que la gatzara s'havia acabat de sobte i que durant el sopar no es parlava d'altra cosa que d'aquells fantasmes que havien passat, baixant a rodolons de Sant Llorenç i enfilant sense prendre alé el camí del coll de l'Alzina. Els qui no ho havien presentat acusaven els altres de creure en bruixes i ànimes en pena, però el fet és que tothom estava preocupat i aquella nit s'atracaren bé totes les portes».

Però la caminada Matagalls-Montserrat en menys de 24 hores és només un petit episodi en la seva vida. Perquè a aquest sacerdot se li han d'atribuir altres fites

muntanyenques molt més significatives i importants. La primera va ser obrir una nova via de pujada al cim de l'Aneto. Acompanyat una altra vegada per Arenas, i en un nou desori juvenil, el 24 de juliol de 1906 van arribar al cim més alt dels Pirineus amb escassa preparació i molta improvisació. Va ser precisament aquesta poca previsió la culpable que aquell nou camí es bategés com a Via dels Descalços, perquè aquell dia, els dos joves van sortir cap al cim amb unes senzilles espadanyes. Malgrat tot, van enfilant muntanya amunt sense por i, per no mullar-se els peus per les glaceres, van obrir una via per l'aresta nord-oest que els va fer famosos. L'ascensió i el descens apressat per la cresta de Llossàs, sempre sense trepitjar neu, també va donar el seu nom a un cim proper a

l'Aneto: la punta Oliveras-Arenas, de 3.298 metres.

El juliol de 1916, Oliveras era al refugi de la Renclusa, a punt d'inaugurar-se, com a delegat del Centre Excursionista de Catalunya. Va ser en aquells dies que va esdevenir-se una tràgica ascensió de la qual va ser un dels protagonistes.

Tragèdia a l'Aneto

El dijous 27 de juliol, amb dos excursionistes alemanys coneguts seus, Adolf Blass i Eduard Kröger, i el guia de la zona, Josep Sayó, van pujar a l'Aneto sense problemes aparents. Una vegada al cim, els va sorprendre una tremenda tempesta elèctrica. Al començament no van saber calibrar-ne la gravetat, però amb la caiguda del primer llamp sec van veure que es tractava d'un fet de

gran magnitud i que havien de recular ràpidament per tornar a travessar el pas de Mahoma i fugir de l'infern en què s'havia transformat el cim. Els dos primers, Oliveras i Kröger, el van poder travessar, però Sayó i Blass van morir del llamp.

Ho explica magistralment el mateix Oliveras en *Els llamps de la Maleïda*, un llibre de 1917 dotat de gran magnetisme i intensitat narrativa que s'ha convertit en un clàssic de l'excursionisme català. La primera edició també aporta una interessantíssima informació gràfica. Jaume Oliveras era un gran aficionat a la fotografia i mai no es deixava la càmera de plaques. Les imatges del que es preveia una ascensió tranquil·la, i les del rescat dels cadàvers són un document de primera magnitud. Moltes de les plaques de vidre amb imatges d'aquells dies, i d'altres que va captar en muntanyes i països que va visitar, es conserven a la Fundació Maurí de la Garriga.

El seu estil a muntanya era d'emocions fortes: «Parlar dels perills de l'Aneto a veritables muntanyenques és exposar-se a llurs sarcasmes. Passar el pont de Mahomet quan no és cobert de neu és una vera broma». En el moment d'escriure-ho, probablement devia pensar en les dificultatíssimes ascensions als dos Encantats.

L'estiu de 1910, estant a la vall d'Espot, es va sentir atret per la magnitud dels Encantats. I acompanyat pel jove local Joan Abella, va enfilant muntanya amunt per canals desconegudes que el van portar amb gran dificultat fins al cim del Gran Encantat, a 2.747 metres. Va ser la quarta ascensió absoluta i la primera per la canal del nord-oest. L'any següent va afrontar l'Encantat Petit tot sol, en una ascensió en què es va jugar la vida. Sense conèixer cap camí, guiat només per l'instint, va anar pujant per una via de gran dificultat que passava per la congesta de la canal central i seguia per una cresta que, tot i el risc, va anar superant seri-

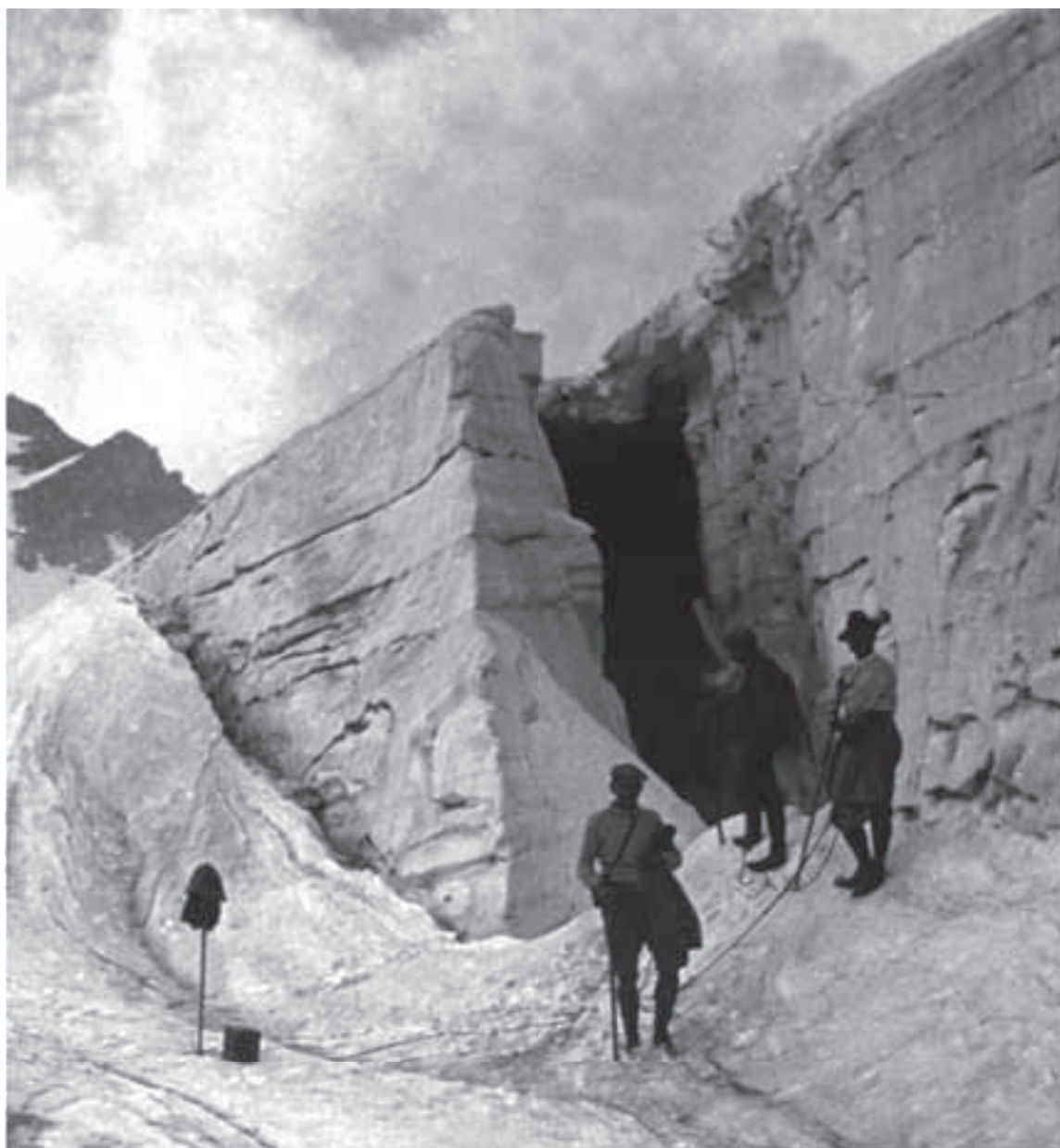
se assegurar-se amb res. «Cada dent exigia una lluita obstinada i perillosa. La roca es redreça tant i tant que quasi hi ha pena de la vida», va escriure. Amb aquesta ascensió, va obrir una nova via cap a l'Encantat Petit, a 2.734 metres.

Però si la pujada va ser duríssima, la baixada va ser molt pitjor. Va caure més d'un cop, va estar a punt d'estimar-se paret avall i va tenir moments de desesper: «Mai no hauria tingut la temeritat de fer tot sol aquell trajecte esgarrifós si hagués sabut els perills a l'avançada», deia. Però va aconseguir baixar fent «esforços titànics». En total, sis hores de lluita que, amb tot, van tenir premi. El tenia la il·lusió de fer-hi la primera escalada universal, però quan va arribar a dalt va descobrir que uns francesos hi havien arribat anys abans. De tota manera, Oliveras acabava de fer la primera ascensió solitària a l'Encantat petit, la primera pel vessant occidental i la primera nacional.

Les missions

Complint una promesa feta arran del doble accident mortal de l'Aneto, el 1918, als 40 anys, va marxar cap a la Guaiana veneçolana per fer-se càrrec de la parròquia de Tumeremo, a les missions del Caroní, on l'any 1817 els caputxins havien abandonat les esglésies fugint d'una onada d'assassinats. Oliveras s'hi va estar durant vuit anys ajudant materialment i socialment la gent d'aquelles terres selvàtiques. Les febres palúdiques el van fer emmalaltir i Oliveras va tornar a Catalunya: «He passat vuit anys quasi de treballs forçats entre indis i aventurers», assegurava.

Un cop aquí, va continuar de capellà a la diòcesi de Barcelona. L'any 1928, els seus amics Josep Maria Pallejà i Emili Juncadella el van convidar a fer un viatge. Aventurer com era, va acceptar. Durant tres mesos, van visitar Egipte, Núbia, Sudan, els boscos d'Uganda i el llac Victòria, a l'Àfrica oriental.

El dia de la tragèdia de l'Aneto, el 27 de juliol de 1916. / «RETRATS GARRIGUENCIS IL·LUSTRES».

Matagalls-Montserrat 2010

- Organització.** Club Excursionista de Gràcia
- 31a edició.** Dissabte, 18 de setembre
- Sortida.** Entre les 4 i les 6 de la tarda des de Collformic, al peu del Matagalls.
- Arribada.** Al monestir de Montserrat, després de 83,406 quilòmetres.
- Temps.** Travessia en menys de 24 hores.
- Inscripció.** Costa 28 euros i es fa a través de la web www.matagalls-montserrat.cat
- Controls.** 9 controls i 6 avituallaments.
- Recorregut.** Marques verdes i vermelles en el recorregut.
- Participants.** 3.000 com a màxim.
- L'Ultra.** El CEG estudia fer l'Ultra, només per a corredors i pel mateix recorregut, al novembre.

que formava part de l'exèrcit franquista. La nit del 3 de febrer de 1939 va entrar amb els nacionals a Barcelona. I es va tornar a fer càrrec de la parròquia.

Els anys no el van apartar mai de la seva gran afició. El 8 d'agost de 1949, amb 72 anys, Oliveras pujava per última vegada al cim de l'Aneto. Hi havia ascendit unes trenta vegades. Encara cinc anys més tard, va oficiar l'última missa a la capella de la Benclusa i va dir l'adéu definitiu a aquells paratges. Des de 1940 hi havia tornat cada estiu. Mossèn Jaume Oliveras va continuar al capdavant de la parròquia de Santa Teresa fins a la seva mort, el 6 de setembre de 1957. Tenia 80 anys i ja havia entrat a la història. ■

"L'EXCURSIONISTA, 1919" UNA POESIA DE PERE QUART

Carles Albesa i Riba

Eugeni d'Ors parlava, l'any 1907, d'una dama excursionista, "tota vestida de blanc, amb mitges blanques i guants blancs i una pallola florida de roses blanques", que despertava amors apassionats entre els jovencells que la seguien camí dels cims (*Mai Enrera*, núm. 449, pàg. 21-25).

Un cuplet, de l'any 1920, del lletrista Forga i el músic Borrull tractava d'una excursionista menys aristocràtica, vestida amb un equip "escaient per fer excursions", que anava amb ses companyes a la font de Mas Guimbau, una aigua amb virtuts suposadament matrimonieres, ja que "les que aquell cim han visitat lo menys més de trenta ja se n'han casat" (*Mai Enrera*, núm. 447, pàg. 16-20).

Tant la protagonista de la glosa d'Ors com la del cuplet de Forga són personatges de la matei-

xa època dels seus respectius creadors, una contemporaneïtat que no es dona en el cas que ara tractaré. Em refereixo a la poesia de Pere Quart, pseudònim de Joan Oliver, titulada "L'excursionista, 1919" (aquest cop en masculí), que transcriu a continuació:

L'EXCURSIONISTA, 1919

A Josep Carner

La goja arriba nua dessota l'hopalanda.
El noi la troba al puig boscós de Montcapçat i ape-
teix d'abraçar-la, de sobte enamorat, però aleshores
sent que li cau una banda.*

La bella fa: "Què us passa? Conteu-m'ho fil per
randa."

I el barbamec: "Mestressa, quelcom s'ha desinflat.
Permeteu que m'embeni com un accidentat.
Qui pot amb una cama ballar la sarabanda?"

La fada, decebuda —car tem que és una excusa—,
per tal d'encoratjar-lo mussita: "No duc brusa,
ni camisa, ni mitges, ni calces... Vine o vés!

No et tempto?"

"Em tempteu força, però soc dels Lluïsos..."
"A contracor, sospito..."

"Em compto entre els submisos."

* En aquell temps molts excursionistes s'embenaven els panxells amb una tira ampla de drap. Tothom en deia bandes; a vegades s'afluixaven i queien.

L'excursionista que ens ocupa és del 1919, o sigui de seixanta anys i escaig abans que ens el presentés Pere Quart en un llibre humorístic i mofeta titulat *Poesia empírica*, aparegut el 1981, que s'inscriu en la línia satírica i de crítica social pròpia de la seva poesia, escrit en un llenguatge que ell mateix justifica en un altre poema del llibre tot dient: "Jo

Joan Oliver / Pere Quart l'any 1978

no vull fer versos bonics, / elaborats com un joiell,
/ melodosos de mots rics. / I relligats amb fils an-
tics / i pell de verga de vedell”.

Poesia empírica va ser premiat per la Generalitat, un guardó que sorprengué l'autor (tot un caràcter!), que digué “tot i que en entrevistes periòdiques he malparlat de la política cultural de la Generalitat, tot i que no vaig acceptar la Creu de Sant Jordi de la mateixa Generalitat, aquesta santa institució em va donar el premi al millor llibre de creació del 1981. És inexplicable. O em tenen por o em tenen pietat.”

Potser cap de les dues coses i simplement era el reconeixement dels mèrits literaris “d'aquell vell incòmode que era l'Oliver del 1982 i dels anys següents”, segons l'expressió emprada pel seu biògraf i nebot Ignasi Riera.

Diu Helena Mesalles, curadora de les *Obres completes* de Pere Quart, que “L'excursionista, 1919” és un homenatge en clau burlesca al Carner dels poemes amorosos, a qui Joan Oliver dedica la composició.

Per part meva, a més de fer constar el possible doble sentit d'algun vers, destacaré la naturalesa gracienc de l'excursionista en qüestió (congregant dels Lluïsos) i l'ús de les bandes formant part del seu equipament excursionista, un parell de qüestions sobre les quals faré alguna digressió.

Pere Quart era conscient que molts lectors haurien de recórrer al diccionari per saber què era una banda, i per això en precisa el significat en la nota que posa al final del poema amb la intenció de facilitar-ne la lectura.

I tanmateix les bandes havien estat una part importants de la indumentària excursionista!

En efecte, en un dels primers manuals d'excursionisme apareguts al nostre país (José M. CÓ DE TRIOLA, *Excursionismo*, Barcelona, 1916) es pot llegir: “Para cubrir las piernas pueden adaptarse varios sistemas; es cuestión de gustos. La media de lana, con vuelta gruesa o de fantasía. La banda *molletière*, recta o cortada con forma, y la polaina, de cuero, lona, tela fuerte con refuerzos, etc. La polaina puede decirse que ha pasado a la historia y no sabríamos recomendar su uso, habiéndola substituído con ventaja la banda, que resguarda la pierna lo mismo que la polaina y tiene sobre ella la ventaja de adaptarse perfectamente a la pierna, pudiéndose graduar a gusto su presión. Es un error el creer que las bandas dan calor a la pierna. Las hemos usado en todo tiempo y nunca nos han molestado.”

També en recomana l'ús un manual publicat set anys després (C. BERNALDO DE QUIRÓS, *Alpinismo*, Madrid, 1923): “Las bandas o vendas impermeabilizadas para las piernas son también muy convenientes”.

Presència de les bandes en la indumentària excursionista

Encara, a finals dels anys vint, el primer manual publicat en català (JOSEP M. BATISTA I ROCA, *Manual d'excursionisme*, Barcelona, 1927) diu que “les bandes no sols protegeixen d'esgarrinxades, punxades i cops a les cames, sinó que les sostenen i defensen contra la fadiga. Hom ha de posar-les encavallades sobre les sabates”.

Fotografies, ex-libris i dibuixos publicitaris de l'època, alguns dels quals il·lustren aquest article, testimonien l'ús força generalitzat d'aquestes peces en la pràctica de l'excursionisme.

Quant a la pertinença als Lluïsos, explicitada pel protagonista i sense cap aclariment per part de l'autor, potser hauria resultat útil fer-lo, tal com en el cas de les bandes. Diguem, però, que hauria estat un aclariment sobrer per als lectors graciencs, que de ben segur sabien que els popularment coneguts com a Lluïsos, és a dir, la Cort Angèlica de Sant Lluís Gonçaga, fundada l'any 1855, era junt amb el Centre Moral Instructiu de Gràcia, fundat el 1870, i el Cercle Catòlic de Gràcia, fundat el 1906, el tríode que sustentava la formació catòlica, moral i piadosa del jovent gracienc.

El primer reglament dels Lluïsos, aprovat l'any 1857, deia que per ingressar-hi calia haver fet la primera comunió, ser del sexe masculí, solter, menor de vint-i-quatre anys i decent, o sigui, “no ser vicioso, ocioso o desaliñado”. La baixa tenia lloc per matrimoni, ordenació sacerdotal o en complir trenta-cinc anys.

Exploradores Barceloneses equipats amb bandes (segon decenni del segle passat).

Els Lluïsos iniciaren, l'abril del 1915, la publicació d'un butlletí titulat *Nostra Acció*, el primer número del qual informa que el dia 5 d'aquell mes, dilluns de Pasqua de Resurrecció, un grup de setze socis de l'entitat feren una excursió matinal a Vallvidrera i les Planes, esmorzaren a "l'escaient lloc conegut per la font de Mas Guimbau", i tornaren al migdia al local social "sense incidents remarcables". (Res no permet saber si arribaren a conèixer les excursionistes del cuplet esmentat al principi, aquelles que cantaven "Sóc excursionista

Ex-libris de Lluís Valls, un dels fundadors, l'any 1908, de la Secció d'Esports de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya (Dibuix de Josep Ribot)

del grup femení / i cada diumenge de bon dematí / amb trajo escaient per fer excursions, / cercant les muntanyes i sos bells racons / com les papallones anem voleiant / i en plena natura enlairem el cant, / collint farigola, i l'hermós cel blau / ens porta a l'aigua d'aquest Mas Guimbau". Tampoc no sabem si en cas d'haver-hi fet coneixença es podria considerar com "un incident remarcable").

L'any següent tingué lloc la constitució de la Secció d'Esports i Excursions de l'entitat, que inicialment organitzava una excursió mensual i que, a partir de 1919, sovintejà les sortides i les allargà cap a muntanyes més llunyanes.

Així, per exemple, el butlletí de juliol de 1919 parla breument d'una travessa pel Montseny, feta els dies 8 i 9 del mes anterior, i després de ressenyar l'ascensió als cims culminants del massís diu que "la vegetació de Santa Fe a Gualba és exuberant, el camí tot deliciós, per entre una massa arbòria i pedres d'estructura granítica; aquí hidràulics i límpids salts que més avall aprofiten fàbriques turboelectro-dinàmiques...". Sorprenentment, però, no fa cap menció del pintoresc i popular gorg Negre ni del salt de Gualba, indrets pels quals devien passar i que, com és sabut, són el catau de les dones d'aigua, també anomenades goges o fades. Una omisió, no solament sorprenent sinó fins i tot sospitosa, atesa la coincidència temporal (any 1919) d'aquesta excursió dels Lluïsos amb el tema de la composició de Pere Quart.

Els Lluïsos era també un fogar de cultura. El butlletí d'octubre del mateix any dona compte, verbigràcia, de la celebració d'un festival de ballets,

Anunci publicat l'any 1919 (Dibuix de Josep Ribot)

PIRENEU CATALA

ACABA DE SORTIR
Vall de Gualba - Gualba - Gualba

cançons i rondalles populars catalanes, amb la intervenció del destacat folklorista Aureli Capmany. Tot això sense oblidar les habituals representacions teatrals, en què, com era norma en les associacions d'aquest tipus, només actuaven homes, i que quan era imprescindible la intervenció d'algun paper femení l'interpretava un actor.

El butlletí també s'utilitzava per prevenir els associats de certs perills, com es pot comprovar a l'article signat per un tal Raventós i titulat "Compte a les manyagueries!" (*Nostra Acció*, nº 98 de 15-10-1920): "Tu no seràs un jove viciós [...] Tu no seràs tampoc un jove de món [...] No essent viciós ni mundà tindràs un esperit selecte, més delicat que els altres joves, capaç d'amar amb més intensitat. La teva sensibilitat nerviosa, no gastada en disbauxes aplanadores, serà més subtil i excitable [...] Aquestes qualitats et poden portar a un perill: fer-te fàcilment enamoradís de la primera que et posi una trampa [...] els bons xicotets solen enamorar-se de noies coquetes i superficials [...] La inexperiència per una banda, i la delicadesa de sentiments per altra, poden donar un tal resultat en un jove que no hagi premeditat el cas. Cal que et previnguis i estiguis alerta [...] Les noies, per una part més honestes o per altra més incapaces per si soles de resoldre els problemes de la vida, cerquen el

Anunci publicat l'any 1927

Fades o dones d'aigua (il·lustració d'Arthur Rackham)

matrimoni com la millor solució. La recerca de marit es converteix en una mena de cacera, amb armes i trampes de tota llei. Naturalment! les que tenen més habilitat i més astúcia no seran precisament les més virtuoses i innocents i els que es deixaran sorprendre no seran tampoc els més maliciosos. Ara tu sigues pur i ben pensat, però no et deixis sobtar. Posa't recelós contra les manyagueries i busca investigar o endevinar les qualitats íntimes de qui et brindi l'amor".

Quins temps, Senyor, quins temps!

Fins aquí aquestes digressions suggerides per una poesia de Pere Quart que es pot considerar com un divertiment a costa d'un anònim i submís congregant dels Lluïsos, la degana de les entitats graciencques, de la qual el seu biògraf (ALBERT MUSONS I AGELL, *Lluïsos de Gràcia. 1855-2005. Una crònica de 150 anys*, Barcelona, 2005) diu: "En 150 anys l'antiga Corte Angélica de San Luís Gonzaga de Gracia, on només podien entrar els joves solters convertits en congregants —perquè aquesta condició es lligava necessàriament amb la virginitat prematrimonial i/o preparatòria del sacerdoci—, s'ha convertit en una entitat moderna en la qual nois i noies, socis i sòcies comparteixen amb llibertat la seva direcció i funcionament".

El anys no passen en va! ■

TRES ESCALADES CLÀSSIQUES A SANT LLORENÇ DEL MUNT I L'OBAC

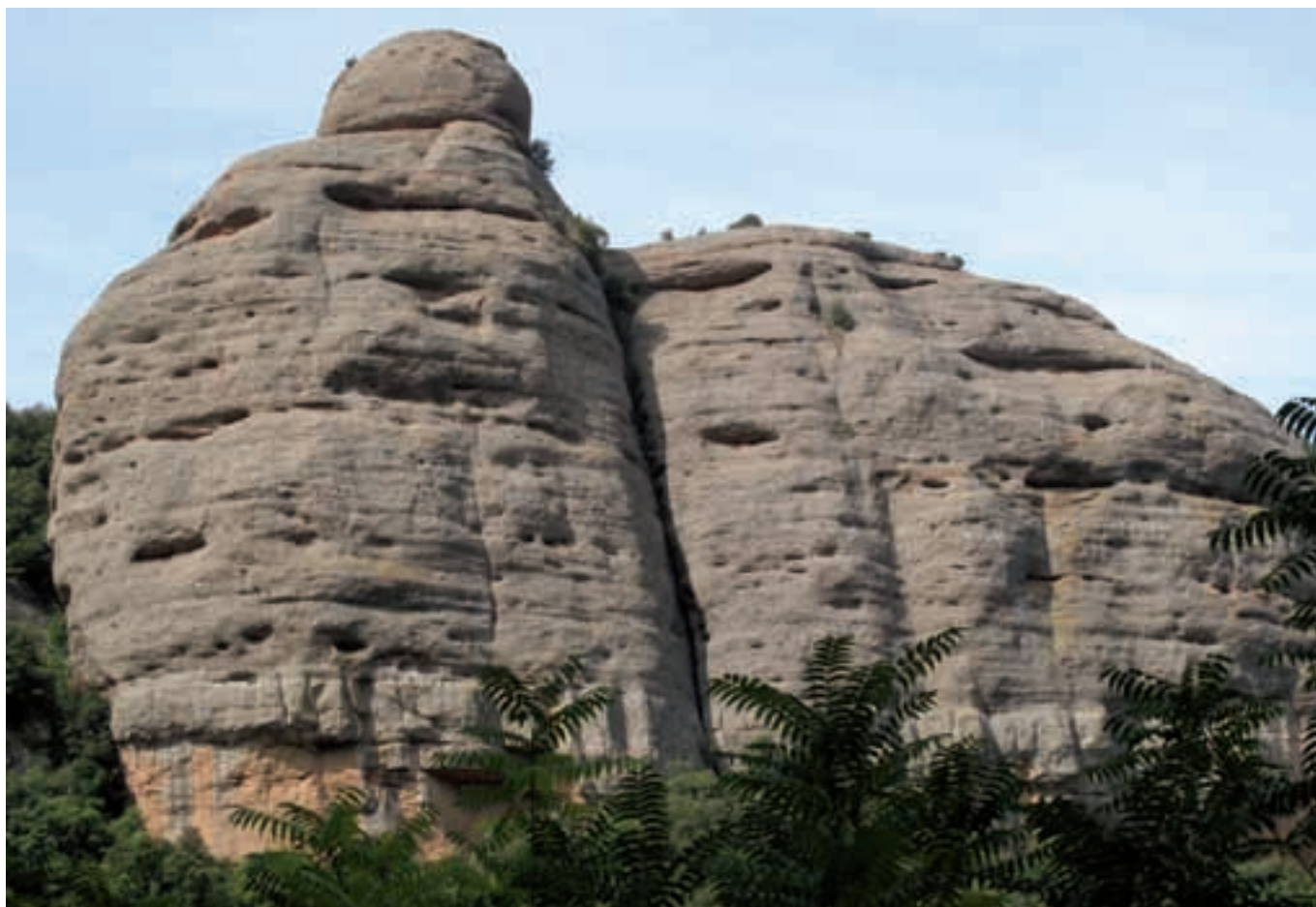
Albert i Òscar Masó Garcia

Escaladors de Sabadell. Socis de la UES, CET i CE Castellar del Vallès

Ens plau acollir a les pàgines del Mai Enrera els germans Albert i Òscar Masó i Garcia, escaladors de Sabadell —com ells mateixos es defineixen—, amb els quals m'uneix una curta però sincera amistat, ahora, que sento admiració per la seva forma d'entendre el veritable sentit de la nostra escalada clàssica, tal com he tingut la sort de constatar malgrat la diferència generacional que ens separa.

Joan Cervera i Batariu

La Falconera de Sant Llorenç del Munt. Foto: Conxita Garcia Pérez.

Larrodonida i característica roca de la Falconera ofereix una de les millors parets per escalar al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, tant per la còmoda aproximació a les vies com per l'alçada i qualitat del rocam i les assegurances. Aquest sector ofereix una gran varietat d'itineraris de més de cent metres de recorregut: vies ben equipades en lliure i artificial, vies exposades en lliure i vies d'artificial laboriosos i extrem, moltes d'elles obertes per escaladors de Sabadell i Terrassa. Dins del repertori de la Falconera hem volgut proposar tres de les vies més clàssiques del massís, bastant protegides i amb molt ambient. Aquestes són: la Terra i Mar (TIM), una xemeneia de llibre, la via Estenalles, on abunda l'artificial acrobàtic, i la Rapsòdia en Blues, on destaca l'escalada lliure exceptuant el primer llarg. Totes tres representen tres èpoques diferents de la història de l'escalada a casa nostra i a més foren les tres primeres vies que s'obriren en aquesta paret.

Breu síntesi històrica de les vies ressenyades

Els orígens de l'escalada al massís

La muntanya de Sant Llorenç del Munt i l'Obac ha estat un dels bressols de l'escalada a Catalunya. A la fi del segle XIX es té constància d'agosarades ascensions a diverses agulles i pels volts dels anys vint del segle XX es va emprendre una exhaustiva campanya de "primeres" per conquerir totes les roques i més tard les seves línies més evidents. Tot i aquesta prematura activitat, la llisor de la paret de la Falconera i els seus desploms no varen atraure els escaladors, ja que en aquella època no existien les expansions i només es podia pitonar fissures evidents, que en aquest cas no existien.

La TIM, primera via a la Falconera

Malgrat l'escàs interès que oferia aquesta paret, en el tardà any 1957 una colla de la prolífica i potent TIM de Sabadell va escometre la xemeneia que divideix en dos la Falconera, inaugurant aquest sector amb la famosa via TIM. Va resultar ser l'encastament més llarg de tot el massís, obert amb material d'època (cordes de cànem i espadnyes).

S'obre la via més espectacular: l'Estenalles

Deixant de banda la pregonia xemeneia TIM, la Falconera no va donar cap opció més fins que el canvi d'època amb l'aparició del revolucionari i polèmic burí va permetre que una cordada del Centre Excursionista de Terrassa (CET) pogués obrir l'any 1970 la segona via i ensem la més espectacular de la zona, que batejaren com a via Estenalles. S'enfrontaren als desploms més acusats amb un ús tan restrictiu del burí que aquesta escalada es va arribar a mitificar davant l'alta exposició del tercer llarg. El mite va minvar amb accions posteriors, en les quals es varen afegir més assegurances, fins que va esdevenir una de les vies més clàssiques, repetides i fins i tot conegudes més enllà de l'àmbit local. Una bona mostra n'és l'aparició d'aquest itinerari en diverses guies d'escalada a Catalunya.

La Rapsòdia en Blues enceta una nova època

De nou hagueren de transcórrer un grapat d'anys per inaugurar el tercer itinerari a la Falconera, i aquest fou fet per escaladors de la Unió Excursionista de Sabadell (UES) l'any 1984. La nova via presagiava el gran canvi mental i de materials que s'estava produint en el món de l'escalada mundial, amb l'aparició de l'escalada lliure importada d'Amèrica, tot i no formar-ne part encara de forma conscient. Batejada com a Rapsòdia en Blues, els seus gairebé quatre llargs en lliure varen ser el detonant de l'aparició de noves vies d'escalada lliure a la Falconera en els següents mesos (La que Faltava, Hèrnia Discal...). Poc més tard s'obriren molts itineraris d'artificial extrem, però això ja és una altra història.

Orientació i època de l'any

La Falconera es troba enclotada al torrent d'Estenalles i orientada a l'est, de forma que es pot escalar a l'ombra durant les llargues tardes d'estiu o bé al sol durant els matins d'hivern, sempre que no hi arribi la boira gebradora del pla del Bages.

Qualitat de la roca i de les assegurances

La roca del massís és conglomerada, com la de Montserrat, encara que sovint menys compacta, i això exigeix més atenció i verificació de les preses en afrontar les escalades. No obstant això, les tres vies que es proposen en aquest article són de les més clàssiques i repetides del massís, i per tant la roca es troba en condicions acceptables.

Com a tònica general, el primer llarg de corda de les vies de la Falconera gaudeix d'una roca excel·lent, i a la resta de llargs el conglomerat és més argilós, o sigui no tan compacte, però sovint ofereix preses anatòmiques i sòlides que fan gaudir de l'ascensió.

Les tres vies varen ser reequipades a mitjan anys noranta amb ancoratges d'anella de M10, substituint les expansions més precàries i respectant l'equipament que hi havia.

Xemeneia TIM: Òscar Masó arribant a la R2. Al darrere, la tirolina de la Integral Flipping. Foto: Albert Masó Garcia.

Regulació de l'escalada a Sant Llorenç del Munt i l'Obac

En aquest Parc Natural existeix una normativa que regula la pràctica de l'escalada, arran d'un acord signat entre l'ens gestor del parc (Diputació de Barcelona) i la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya (FEEC). L'acord autoritza l'escalada a la Falconera durant tot l'any, però l'any 2010 hi ha hagut un esdeveniment insòlit, ja que el topònim "Falconera" ha fet honor al seu nom i una parella de falcons hi ha niat. Per aquest motiu s'ha prohibit l'escalada durant el període comprès entre el 20 d'abril i el 15 de juliol del 2010. Davant possibles repeticions d'aquest fet, i per evitar qualsevol sorpresa, es recomana consultar el web oficial d'escalada del massís, www.santllors.com, o bé trucar a l'Oficina del Parc (telèfon 93 831 83 50, feiners de 9 a 14 h).

Accés al peu de les vies

La Falconera està situada al nord del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Hi accedim a través de la carretera BV-1221, que enllaça Terrassa amb Mura.

Si provenim de Terrassa, al cap de poc de passar pel coll d'Estenalles trobarem l'aparcament a mà esquerra, que coincideix amb un pronunciat revolt que gira a mà dreta en el punt quilomètric 15,8. Continuem caminant vers el nord per un camí ample i amb lleugera pujada. Voregem per l'esquerra un turó (és la Miranda de la Falconera) i arribem al coll boscos situat entre aquest turó i el mateix de la Falconera. En aquest punt deixem el camí i seguim un corriol que baixa a mà dreta. Al final del descens hi ha un parell de trams verticals equipats

Albert Masó a l'inici de la via Estenalles. Foto: Òscar Masó Garcia.

Via Rapsòdia en Blues: Albert Masó remuntant el segon llarg. Foto: Òscar Masó Garcia.

amb cordes fixes en no gaire bon estat. Tanmateix, podem fer dos ràpels curts. Arribats al peu dels cingles, voregem aquests, vers l'esquerra (nord). Primerament trobarem la via Rapsòdia en Blues, després l'Estenalles i, finalment, l'inici emboscats i poc definit de la xemeneia TIM. Hi ha altres itineraris i cal estar a l'aguait de no confondre's. Total: quinze minuts des del cotxe.

Descens de la Falconera

Es pot desgrimpar la via normal d'accés a la bola cimbal (15 m, III°, a l'oest) fàcilment i amb precaució per la descomposició del terreny. També es pot fer un curt ràpel vers el sud amb la instal·lació del cim (caldrà renovar-la). Llavors cal agafar un camí vers el sud que ens durà a l'aparcament.

Descripció de les vies

1- Xemeneia TIM (Terra i Mar):

110 m, V^o. D+. Reequipada amb ancoratges d'anella M10. 2 hores.

Oberta el mes de maig de 1957 pels sabadellencs Andreu Sorolla (TIM), Josep Alaix (TIM) i Josep Aspachs (CADE).

Material recomanat: Friend núm. 2, bagues per a arbusts, casc, 5 exprés.

Primer llarg. L'inici és brut de vegetació i en forma de diedre. A pocs metres hi ha un pas delicat que cal

assegurar amb un friend núm. 2 a causa de l'exposició, i amb encastament arribem a una savina gruixuda. La roca és excel·lent. Llavors es recomana flanquejar horitzontalment amb tècnica de pas de xemeneia arran del llavi de roca, i no encastar-se massa a dins la xemeneia perquè el pas és molt estret. Al començament la roca és llisa i és un xic exposada, però a mesura que avancem les preses van augmentant i el pas s'eixampla, fins a abastar l'únic ancoratge d'anella de la tirada. Llavors pugem pel fons de la canal fins a arribar més fàcilment a la incòmoda R1. 25 m IV+.

Segon llarg. Seguim pel fons de la xemeneia amb roca no tan compacta i un inici estret i delicat. Més amunt la xemeneia s'eixampla i es poden fer passos atlètics amb cornises. Hi ha diversos ancoratges d'anella i podem llaçar diversos arbusts en aquesta vertical tirada fins a arribar a la R3, en un replà situat a sota d'una balma. 20 m. IV+.

Tercer llarg. S'inicia amb el pas clau de la via. El podem fer en lliure tècnic de V^o o A0e. El pas és molt atlètic i per vèncer la balma cal elevar els peus mirant al nord fins a abastar un gruixut boix. Més amunt l'encastament s'acaba i cal passar a la placa de la dreta en un delicat pas, on cal vigilar la qualitat de la roca. Podem llaçar un altre boix. Després la placa va minvant de dificultat però és exposada i de roca poc sòlida, fins a arribar a un canaló herbós a l'esquerre que condueix a la base de la bola del cim de la Falconera. En un arbust podem fer reunió. 40 m V^o o A0e/IV+.

Quart llarg. Assolim l'aeri i privilegiat cim de la bola de la Falconera per la via normal, que podem fer sense cordes i amb precaució. 15 m III°.

2- Via Estenalles:

130 m, V^o, A1, A2e. MD. Reequipada amb ancoratges d'anella M10. 3-4 hores.

Acabada d'obrir el dia 5 d'abril del 1970 per Joan Camí, Jacint Gràcia i Salvador Mesalles del C. E. de Terrassa.

Material recomanat: *Friend* petit o *alien* vermell, casc, estreps, 20 exprés.

Atenció!: Actualment hi ha un niu d'abelles al primer llarg que exigeix molta precaució i sigil en passar-hi a prop. A l'esquerre hi ha una via que té un altre rusc. Recents repeticions de l'Estenalles confirmen que en els dies més freds, i a l'ombra, és quan l'activitat del niu és menor i es pot intentar l'escalada. Una altra opció és arribar a la R1 a través de la variant de la dreta, un feixuc sostre semiequipat amb burins de dif. A3e/A2/V^o, on cal dur quinze pitons i un joc d'encastadors.

Primer llarg. Tot en artificial. S'inicia a l'esquerre d'un sostre, per un dièdre llis en diagonal vers l'esquerre, a la meitat del qual hi ha uns tacs que podem reforçar amb un *friend* petit o *alien* vermell. Al final del dièdre hi ha el niu d'abelles dins d'una esclatxa. Després vencem un fort desplom fins arribar a la R1. 25 m. III+, A1, A2e.

Segon llarg. Sortim en flanqueig aeri i fàcil a la dreta fins abastar una línia vertical d'assegurances que ens durà en artificial a la R2. Abans de la reunió hi ha dos passos molt llargs. 25m, III+, A1e.

Tercer llarg. Escometem un vertical dièdre amb un pas a l'esquerre exposat, però amb bones preses, i

Xemeneia TIM: Òscar Masó a la R1. Foto: Albert Masó Garcia.

seguim les assegurances en lliure finet o artificial combinat. Al final del dièdre cal flanquejar aèriament a l'esquerre fins la còmoda R3, on hi ha una placa amb el nom de la via. 20 m. V+ ó V^o/A1e.

Quart llarg. Superem un gran desplom (costa arribar a la primera assegurança). Sortim en lliure finet i escometem una panxeta de poca presa amb una crosta descomposta a la dreta que es recomana de no tocar. Després seguim rectes per terreny més tombat, però un xic exposat fins a la còmoda R4. Cal vigilar la roca. 30 m. V^o, A2e.

Cinquè llarg. Escalem un curt desplom i seguim un dièdre en lliure poc equipat. Sota la bola del cim podem fer una reunió provisional o bé flanquejar uns metres fàcils a l'esquerre fins a trobar la R5. Compte amb el frec de la corda. 20 m. IV°, A2e.

Sisè llarg. Vencem la bola cimbal amb un curt pas molt difícil (no obligat), que exigeix força de dits per agafar preses petites. Després ve un tram vertical ben assegurat i al final descompost que ens duu a la instal·lació del cim, que caldria renovar. 15 m. V^o.

3- Via Rapsòdia en "Blues":

140 m, V^o, A2e, MD. Reequipada amb ancoratges d'anella M10. 3 hores.

Oberta l'any 1984 per Josep Torner, Pep Graells i altres companys, de la UE de Sabadell.

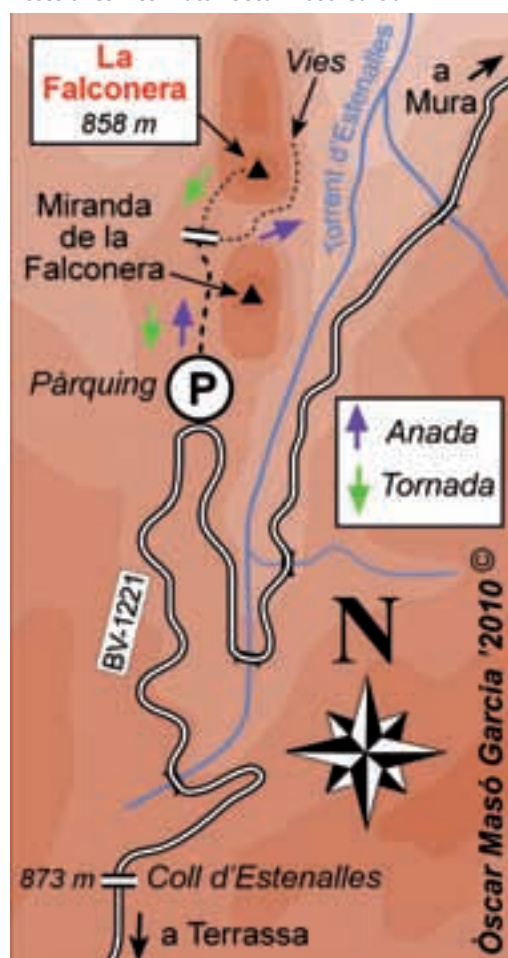
Material recomanat: Casc, estreps, 20 exprés.

Primer llarg. Comença en una plataforma vermello-sa, des d'on es veu la línia d'assegurances en una llisa placa rematada per un curt sostret. La primera xapa és molt amunt i cal fer un xic de casteller per arribar-hi. La tirada és molt aèria, amb alguns passos llargs i un petit

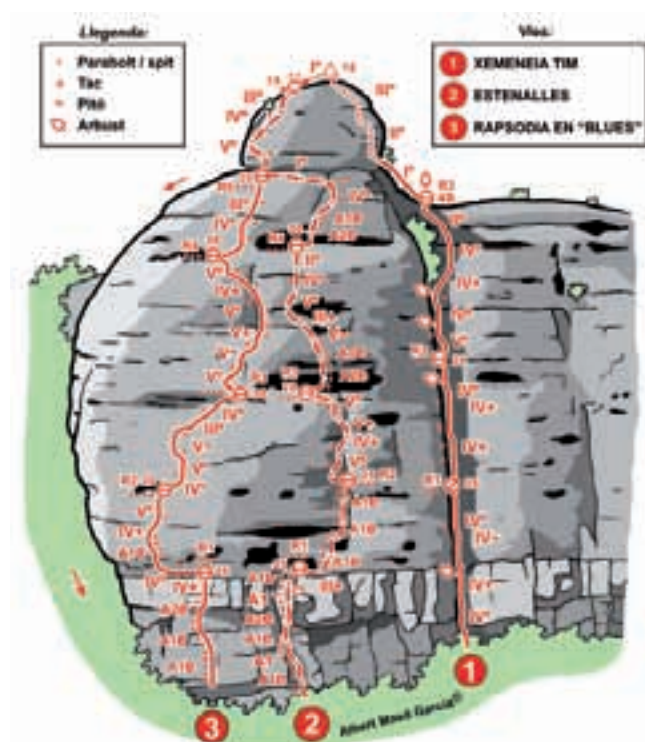
Situació de la Falconera. Autor: Òscar Masó Garcia.

Accés a les vies. Autor: Òscar Masó Garcia.

sostret que precedeix una compacta i vertical sortida en lliure fins a la còmoda R1. 25 m. IV+, A2e.

Segon llarg. Sortim en flanqueig a l'esquerra fins que esdevé una cornisa molt fina de peus, abans d'agafar una filera d'expansions que venç un fotogrènic des-

Croquis de les vies ressenyades, ordenades segons la data d'obertura. Autor: Albert Masó Garcia.

plom, amb un tram posterior vertical i en lliure fins a la còmoda R2. 20 m. V^o, A1e.

Tercer llarg. Sortim per la dreta en una concavitat fins a la primera assegurança. A partir d'aquí ve un tram mantingut i vertical amb preses de diferents mides, fins que més amunt hem de seguir una llarga rampa en diagonal a la dreta fins a arribar a la R3, sota la gran balma del quart llarg de la via Estenalles. 30 m. V^o.

Quart llarg. És el més bonic i impressionant de la via. Ataquem un díedre vertical equipat, amb passos obligats i d'altres que podem vèncer en A0e. Al final del díedre cal flanquejar a l'esquerra entre grosses preses i un ambient molt aeri fins a arribar a dues assegurances, a partir de les quals sortim en lliure vertical en direcció a la balma de la R4. 30 m. V+ ó V^o/A0e.

Cinquè llarg. Sortim a la dreta de la reunió i remuntem una placa més tombada en lliure fins a la R5, situada sota la bola del cim i coincidint amb la via Estenalles. 20 m. IV°.

Sisè llarg. Superem la bola del cim mitjançant l'últim llarg de la via Estenalles. 15 m. V^o.

Bibliografia

Revista *Cordada* núm. 26, maig de 1957. Pàg. 17 (541).

Butlletí CET núm. 139, any 1970. Pàg. 440-441.

Butlletí UES núm. 70/71, any 1984. Pàg. 24-25.

Revista *Extrem* núm. 48, octubre 1991. Pàg. 64-65.

Llibre *El plaer de l'escalada*, Ramon Majó Lluch. La Butxaca de Muntanya, SCP. 2003. Pàg. 110-113.

Llibre *Catalunya Vertical*, Joan Jover Garcia. Cossetània Edicions. Valls, 2003. Pàgs. 73-76.

Llibre *Sant Llorenç Pam a Pam*, Josep Barberà i Suqué. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona, 1979. Pàg. 140-142. ■

ANTONI MORENO ZAMBRANA

Maria Dolors Làzaro i Palau

ES TÉ L'EDAT QUE S'EXERCEIX

Aquest principi es podria aplicar molt bé a l'Antoni, que em diu que va néixer el 8 de maig del 1915. Al llarg de la seva vida ha esmerçat una energia admirable. Ordenat, col·laborador incansable, amic de tothom, ha sabut merèixer el respecte i estimació de la gran família del Gràcia.

Va entrar-hi l'any 1962 junt amb la seva muller, la recordada Aurèlia Gimeno, neta del gran pintor, i amb el seu fill, l'Antoni. Tot seguit es va incorporar al moviment excursionista i es va interessar per la secció d'Acampada, en la qual, incansable, va pertànyer i col·laborar. Sobretot en els ral·lis de l'amistat, organitzats any rere any entre el nostre Club i el Càmping Club de França.

Aquestes trobades amb els amics de l'altra banda del Pirineu, que van durar trenta anys, van aportar al Club un intercanvi cultural d'ample abast, obrint la possibilitat de conèixer en aquells anys altres ambients, experiències i històries vinculades a la nostra pàtria.

Quaranta anys enrere, la llengua occitana, prohibida pel Govern francès, se sentia poc durant les nostres trobades, però sortosament, molt lenta-

ment ha tornat a viure. Tant és així que és idioma oficial a Catalunya des de fa uns tres anys i s'ensenya a les Universitats de Barcelona i Lleida.

L'Antoni hi va col·laborar sempre, en diferents iniciatives, acompanyant els amics a les visites culturals i ajudant a la confecció dels regals que al final dels ral·lis s'entregaven a les diferents delegacions convidades.

Va representar el Club a l'Assemblea General de la FEEC, que va tenir lloc a Salt. El trobem també escrivint en els butlletins del Club sota el lema "Tafanejant per Barcelona" i en les curses de regularitat que corrien amb en Xavi Salvador, un soci que treballava a Can Baviilleset i que li va vendre els primers esquís. Per Nadal, durant anys, es va cuidar de la loteria del Club, de la seva compra i distribució, encara que en aquesta tasca no va encertar mai la PRIMERA, cosa que li perdonem.

Però el seu puntal es troba en la marxa Matagalls-Montserrat, donant suport al nostre amic Josep Portell, recentment desaparegut en accident de cotxe, a qui va acompanyar sempre a visitar cases comercials, associacions, ajuntaments, etc. Recorda l'avituellament de Can Janot en una caravana, els sis anys de control a la Rovireta, pintant trossos de recorregut amb l'amic Carles Albesa, i la recerca de noves rutes de la Marxa.

Tota aquesta experiència de l'amic Antoni dins la Matagalls-Montserrat ha estat profitosa enguany, suplint la falta del capdavanter. Des d'aquí, un entranyable record per a en Josep, amic desaparegut de gran vàlua.

Té la Placa d'Honor del Club des de l'any 1987, data llunyana però que any rere any es renova sola, ja que la continua mereixent per la seva entrega continuada d'amor al Club i als seus components. Gràcies, Antoni. ■

ELS GERMANS ESTORACH UNA NISSAGA D'ESCALADORS

Martí Santamaria

Francesc Estorach

E. Navarro i germans Estorach

Només un estudi a fons de la història del Grup Especial d'Escalada (GEDE) ens pot fer adonar-nos de la importància del Grup i la gran qualitat dels seus components en el decurs del temps.

Entre aquest magnífic grup, sobresurt el nom d'una nissaga que durant uns quants anys van posar el nom del Club i del GEDE al màxim nivell; aquests varen ser els germans Estorach: en Josep, Francesc, Maria i Elisa.

Acabada la guerra, i en uns temps on l'escassetat de tot era a l'ordre del dia, anar a la muntanya era una activitat complicada per la quantitat d'entrebancs del moment, i anar a escalar era una empresa heroica, només a l'abast de gent amb un esperit de sacrifici sense fi.

Els avatars d'aquells temps ens van fer perdre el contacte amb aquesta nissaga d'escaladors que després de donar tombs per altres clubs, varen anar a parar al GAM; però abans d'aquest canvi van deixar una gran petja dins del GEDE.

Encara que en el llibre del cinquantè aniversari no hi consti, en Josep i en Francesc Estorach van formar part del grup de fundadors del Grup i durant uns quants anys van fer amb les seves primeres escalades que el seu nom quedés perpetuat com a pioners de l'escalada a Catalunya.

Havia sentit parlar de molts noms mítics dins el GEDE, i fins i tot alguns he tingut l'honor d'arribar a conèixer-los, però dels germans Estorach, ningú no en sabia res; era com si s'haguessin fet fonedissos. Preguntant a altres escaladors veterans, ningú no em sabia dir què se n'havia fet. Com sempre, una targeta de visita que em va donar en Joan Cervera em va posar damunt la pista; però això també significà un fracàs desencoratjador. La sort s'alià de nou amb mi i un dia vaig rebre un correu electrònic que em va servir per contactar amb un dels germans, concretament en Francesc.

Gràcies al seu fill Francesc, vaig poder contactar amb aquell personatge, i la seva coneixença em va servir per omplir un buit dins la nostra història, de la qual m'agradaria fer-vos partícips.

El dia assenyalat em vaig presentar a casa seva acompanyat pel seu fill Francesc. La primera imatge ja em va donar a entendre que era una persona d'edat; però no era vell. Té una agilitat i una claredat envejables.

Fetes les presentacions, li vaig explicar quin era el motiu que m'havia fet moure cel i terra per conèixer-lo i que estaria encantat

Robert Castells - Francesc Estorach - Martí Santamaria

poder escoltar-lo i fer-li unes quantes preguntes. La conversa va anar més o menys així:

M. E. Senyor Estorach, com aneu de memòria, atès que teniu noranta anys?

F. E. Mira, si em preguntes què vaig sopar ahir, no me'n recordo, però si em preguntes per escalada o per la guerra, me'n recordo de tot.

M. E. Com varen començar a escalar?

F. E. Nosaltres vivíem a Horta i coneixíem un amic que era del Gràcia. Ens hi vàrem fer socis i al cap d'un temps ens iniciàrem a l'escalada.

M. E. Quina va ser la primera via que va escalar?

F. E. L'Agulla de la Creu. Hi vàrem anar amb en Baltasar González i el germà gran de l'Esquerda. Arran d'aquella escalada, quan de nit vàrem arribar al cim, a en Baltasar li va picar un escorpi i romanquérem tres dies en una cova esperant que se li passés la febrada.

M. E. No us hi vàreu posar per poc!

F. E. Home, anàvem amb el meu germà Josep, que era molt bo i passava pertot arreu.

M. E. Pel que entenc, teníeu com una mena de codi ètic?

F. E. Per nosaltres la netedat, el purisme i la companyonia a l'escalada era un valor molt important. Teníem un punt d'honor i segons quines coses no les volíem fer; preferíem arriscar.

M. E. Ha canviat una mica l'escalada des de llavors, no creieu?

F. E. Ara no és escalar, ara és pujar amunt, ple de ferros pertot arreu; no hi ha risc!

M. E. Creieu que ha de prevaldre el risc per sobre de la seguretat?

F. E. Home, potser sí que érem una mica massa agosarats, perquè no ens podíem permetre caigudes i els materials no eren molt segurs, però potser no cal posar tantes coses.

M. E. Com us ho fèieu davant l'escassetat de materials?

F. E. El meu germà Josep era molt bo treballant el ferro i ens fabricàvem tot el que podíem, ja que no hi havia diners per comprar material i tampoc a les botigues n'hi havia gaire.

M. E. Experimentàveu materials nous de la vostra invenció?

F. E. Doncs sí, a les escàrpias a més d'anella de ferro hi posàvem una molla de ferro; així no es podien trencar. També ens férem uns piolets els mànecs dels quals tenien grans forats, com alguns d'ara; per això vàrem ser molt criticats.

M. E. Teniu coneixement de totes les primeres que vàreu fer?

F. E. En tinc una idea, però pot ser que n'hagi oblidat alguna, perquè en varen ser moltes i en aquella època estava tot per fer.

M. E. Quan arribàveu dalt d'una agulla que no s'havia mai petjat, quines referències donàveu, ja que moltes d'elles no tenien ni nom?

F. E. Explicàvem la ressenya de l'escalada i si hi havia quelcom que la identifiqués, com va ser el cas de l'agulla de L'Esquelet, li posàvem aquest nom; dalt del cim trobàrem l'esquelet d'un colom missatger amb la seva anella, que vaig conservar molts anys.

M. E. Aquesta ensenya del GEDE que em mostreu és un trofeu però al revers no diu de què és.

F. E. És un dels premis que s'atorgaven anualment a les millors activitats d'escalada en roca, i als Pirineus el vàrem guanyar unes quantes vegades.

M. E. Segur que teniu moltes anècdotes per poder explicar, però expliqueu-nos-en una.

F. E. Quan es va fer l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, es va demanar a tots els escaldors d'aquella època que recollissin pedres de cims i agulles representatives del massís. Les quaranta o cinquanta cordades d'aquella època, no crec que en fóssim més, recollírem les pedres, les dipositàrem en un cofre i les posàrem al Cambril, als peus de la Mare de Déu.

M. E. Per cloure aquesta entrevista, encara que amb retard ens agradaria poder arranjar l'errada i que un dels fundadors del GEDE signés el nostre llibre d'honor. Moltes gràcies per la seva ajuda i ha estat un veritable plaer poder retrobar-lo i passar una estona tan agradable amb vostè. ■

LES NOSTRES ESGLÉSIES ROMÀNIQUES DE PLANTA CIRCULAR

Josep Arisa i Molas

Les esglésies rodones o de planta circular

La forma circular, l'anell, és el símbol tradicional de tot allò que és il·limitat. La forma circular, sense principi ni final, esdevé signe de totalitat, d'unitat de la pluralitat, i d'eternitat.

Les esglésies romàniques de planta circular catalanes són relativament poques. Fins avui se n'han localitzat catorze, dues d'elles (Santa Maria la Rodona de la catedral romànica de Vic i la Capella del Sant Sepulcre de la catedral romànica de Barcelona) ja desaparegudes. L'any 1975, en Jordi Vigué i un grup de col·laboradors les estudiaren totes editant-ne un llibre imprescindible (vegeu "Bibliografia consultada").

L'existència d'esglésies romàniques amb nau circular en la resta del món, on aquest estil artístic s'estengué, també és excepcional. Els models més generalitzats de temples altmedievals corresponen a edificis de naus rectangulars; resulta, doncs, rar trobar temples romànics de planta rodona. En el moment en què el cristianisme començà a adquirir esplendor fou costum, seguint les tradicions bizantina i romana, construir a tocar de les grans basíliques cristianes edificis de planta octogonal

o bé circular, moltes vegades, destinats a baptisteris, *martyrium* (lloc on moria o era enterrat un màrtir), temples votius, funeraris o per a finalitats litúrgiques diverses. Un dels primers que ho féu fou l'emperador Constantí que, l'any 335, sobre l'església del Sant Sepulcre de Jerusalem, erigí un sumptuós i monumental edifici de planta circular. A Europa, per la influència romana, també se seguí aquest costum. Al costat d'algunes basíliques de planta rectangular, hom hi aixecà un petit edifici de planta poligonal o circular que servia de baptisteri, templet o bé de sepulcre. Posteriorment, els segles XII i XIII, foren els templers els qui, sota l'influx d'aquella capella del Sant Sepulcre de Jerusalem, adoptaren la forma circular per a moltes de les seves esglésies.

Esglésies romàniques catalanes de planta circular

L'ordre en què us presentem aquests edificis localitzats a casa nostra —davant la manca de dades històriques en molts d'ells— no és el cronològic, ni —pel fet de la seva dispersió arreu del país— el geogràfic, que potser hauria estat el més adequat, sinó el de la tipologia de les seves plantes:

Sant Miquel

- Esglésies de planta circular regular (sense absis):

- **Sant Adjutori** (Vallès Occidental). Municipi de Sant Cugat del Vallès. Segle X.
- **Santa Magdalena de les Planes** (el Solsonès). Municipi de Navès. Tot i no semblar-ho, és de planta rodona, possiblement del començament del segle XII. A la primitiva construcció —del segle X— s’hi afegí un petit cos d’edifici pràcticament quadrat, aprofitant la rotonda, degudament transformada com a absis, que és el que veiem avui dia.
- **Santa Cecília de Torreblanca** (la Noguera). Municipi de Ponts. Segle XI.

- Esglésies de planta circular amb un absis:

- **Sant Sebastià del Sull** (el Berguedà). Municipi de Saldes. Segle IX.
- **Església de la Trinitat i cripta del Pessebre de Sant Miquel de Cuixà** (el Conflent). Municipi de Codalet. Segle XI.
- **Sant Sepulcre d’Olèrdola** (el Penedès). Municipi d’Olèrdola. Segle XI.
- **Sant Vicenç del Castell de Lluçà** (Osona). Municipi de Lluçà. Segle XI.
- **Sant Miquel de Lillet** (el Berguedà). Municipi de La Pobla de Lillet. Segle XII.
- **Sant Jaume de Vilanova del Pla o de la Serra** (el Bages). Municipi de Santa Maria d’Oló. Segle XI.
- **Sant Pere el Gros de Cervera** (la Segarra). Municipi de Cervera. Segles XI-XII.

- Esglésies de planta circular amb tres absis:

- **Sant Sebastià (o Sant Esteve) del Castell de Sallent** (el Bages). Municipi de Sallent de Llobregat. Segle XI.

- Esglésies de planta circular desaparegudes:

- **Sant Sepulcre de la Catedral —romànica— de Barcelona** (el Barcelonès). Segle XI.

- **Santa Maria (La Rodona) de la Catedral —romànica— de Vic** (Osona). Segles XI-XII. En el lloc on es va trobar una part dels seus fonaments, avui, davant les escales d’accés a la catedral, uns mosaics en perpetuen el contorn.

- “Falsa” església romànica de planta circular:

- **Sant Pau de Bell-lloc** (el Vallès Oriental). Municipi de la Roca del Vallès. Cal no confondre aquesta església —en realitat la transformació en capella, l’any 1705, de la torre de l’homenatge de l’antic castell de Bell-lloc— amb una església romànica de planta circular, tot i que les parets de la torre siguin, potser, del segle X.

Quina era la seva finalitat?

La destinació de les nostres esglésies romàniques de planta circular, si tenim en compte la seva ubicació, l’estudi dels documents històrics i de les excavacions arqueològiques (allà on això ha estat possible o s’ha fet), no és uniforme. Bàsicament, les esglésies rodones catalanes es feien servir com a:

- Oratori**, com , segurament, Sant Miquel de Lillet, Sant Jaume de Vilanova, Sant Adjutori i el temple del Sant Sepulcre d’Olèrdola.
- Església funerària**, com, possiblement, Sant Sebastià del Sull, la cripta del Pessebre de Cuixà, Santa Cecília de Torreblanca, Santa Magdalena de les Planes i, potser, Sant Pere el Gros de Cervera.
- Capella castellerà**, com Sant Vicenç de Lluçà i Sant Sebastià de Sallent.

I, seguint les tradicions bizantina i romana de construir edificis a l’ombra d’un altre de més important:

- Annexes a una catedral o basílica** (i, potser, també funeràries) com les desaparegudes Santa Maria la Rodona de la catedral

Santa Magdalena

romànica de Vic, la capella del Sant Sepulcre de la catedral romànica de Barcelona o la de la Trinitat de Sant Miquel de Cuixà.

La majoria d'aquests temples es van construir seguint el fil del que dèiem més amunt— prop d'uns altres edificis més importants o de més envergadura —catedrals, castells, monestirs...— i van esdevenir capelles annexes d'aquells. Només en uns pocs casos, i en àmbits molt rurals (Sant Sebastià del Sull, Sant Adjutori, Santa Magdalena de les Planes...), podem parlar —amb la informació que avui tenim— d'edificis construïts en llocs relativament aïllats (tots ells són, però, a tocar de camins segurament, aleshores, molt transitats). També és relativa la finalitat que hem assignat, en funció del seu ús, a les diferents esglésies rodones, ja que totes, al cap i a la fi, eren oratoris —llocs d'oració— i, com a molts altres llocs sagrats, en gairebé totes —a dins o a fora— s'hi degueren fer enterraments. Amb tot, pensem que l'origen primitiu podria molt ben ser el que hem establert.

Quan es construïren ?

Cronològicament, si bé la data més antiga correspon, documentalment, a la cripta del Pessebre de Cuixà (vers el 1040), els estudis de les restes situen la petita església de Sant Sebastià del Sull com una obra de mitjan segle IX, convertint-la, doncs, en el més antic dels edificis romànics —o preromànics— circulars, coneguts fins ara, a les terres catalanes. La gran majoria de les nostres esglésies rodones van ser construïdes entre final del segle X i començament del XII.

Al nostre país es creà, en certa manera, una tipologia arquitectònica i un estil propi

Pel que fa a l'arquitectura, el temple de dimensions més grans devia ser la Rodona de Vic, d'uns 19 metres de diàmetre, i el més petit, amb uns 3 metres de diàmetre interior, Santa Magdalena de les Planes. Les esglésies de Cuixà i les capelles annexes a les catedrals romàniques de Vic i, segurament, de Barcelona, per la fluïdesa de recursos i mitjans amb què foren erigides, devien ser les més brillants i sumptuoses. La resta, amb uns mitjans molt més austers, presenten un esquema molt simple, fet, a més, amb materials senzills: un mur circular amb l'aparell, normalment, rústic i poc ornamentat cobert per una cúpula, feta de pedres i morter, revestida amb lloses. Una senzilla porta i,

Sant Pere

no en totes, alguna finestra. Si ens fixem en la planta de la nau, algunes la tenen regularment circular, completament rodona, sense absis (Sant Adjutori, Santa Magdalena de les Planes i Santa Cecília de Torreblanca); la majoria trenquen aquesta monotonia del cercle, vers llevant amb una petita absidiola, amb l'objectiu de poder-hi situar l'altar (Sant Sebastià del Sull, esglésies de Cuixà, Sant Sepulcre d'Olèrdola, Sant Vicenç del Castell de Lluçà, Sant Miquel de Lillet, Sant Jaume de Vilanova del Pla i Sant Pere Gros de Cervera) i, finalment, només tenim un edifici, Sant Sebastià del castell de Sallent —un dels més amplis dels conservats—, on el cercle s'obre en un absis central, orientat també a llevant, flanquejat per dues absidioles. Com molt bé diu Jordi Vigué en la introducció del seu llibre: "... creiem que en el cas de les esglésies romàniques catalanes de planta circular no podem parlar de corrents, per tal com es tracta d'uns edificis de dimensions força reduïdes, eminentment rústecs, la majoria de vegades fets amb un sistema casolà, amb una disposició funcional i en general pràcticament sense ornamentació. Aquests trets, precisament, ens mouen més aviat a afirmar que al nostre país es creà un estil propi."

Us animem, doncs, a conèixer *in situ* aquestes obres singulars del nostre romànic. Per les seves especials característiques i el seu, sempre interes-

Castell de Sallent

sant, entorn i emplaçament, no en quedareu decebuts.

Bibliografia consultada

Puig i Cadafalch, J.; Falguera, A. de; Goday, J.- *L'arquitectura romànica a Catalunya*. 4 volums. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1909-1918.

Vigué, Jordi.- *Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular*. Col·lecció "Art Ro-

mànic" núm. 3. Artestudi Edicions. Barcelona, 1975.

Dalmases, N. de; José Pitarch, A.- "Els inicis i l'art romànic. Segles XI-XII" dins *Història de l'art català*. Volum I. Edicions 62. Barcelona, 1986.

D. A.- *Catalunya Romànica*. Diversos volums. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

D. A.- *Del romà al romànic*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1999.

SANT ADJUTORI I EL CLUB EXCURSIONISTA DE GRÀCIA

El Club Excursionista de Gràcia ha tingut —i encara manté— una especial vinculació amb l'església de Sant Adjutori i el forn de ceràmica, iberoromà, que hi ha al seu costat.

L'origen d'aquest petit temple de la Serra de Collserola es perd en el temps. L'any 986, però, la capella figurava entre els béns del monestir de Sant Cugat. Al principi era dedicada a Santa Maria de la Vall de Gausac —denominació carolíngia de l'actual Vall de Sant Medir—, i així consta, l'any 1120, en una butlla del papa Calixt II. Al segle XIII anà prenent el nom, més popular, de la Mare de Déu del Bosc.

L'actual església devia ser un priorat que depenia de l'abat de Sant Cugat. Per una visita pastoral del bisbe Ponç de Gualba sabem que, al començament del segle XIV, un rector hi tenia cura de la parròquia de la vall de Gausac. Ignorem el motiu del culte a Sant Adjutori el qual, en el segle XV, comparteix l'altar amb la Mare de Déu del Bosc (la imatge de la qual és, actualment, amb capella pròpia, al claustre del monestir de Sant Cugat; mentre que la imatge de Sant Adjutori, d'estil gòtic, es troba avui al Museu Diocesà de Barcelona).

Se sap que, l'any 1678, el papa Innocenci XI concedí el jubileu als fidels que visitaven l'altar del sant. Seguint el costum dels gremis i confraries de Barcelona d'organitzar aplecs i festes a les ermites i santuaris propers a la ciutat, el Gremi d'Hortolans del Portal de Sant Antoni anava cada 8 de setembre, dia de les Mares de Déu "trobadres", a rendir veneració a la Verge del Bosc —i

a fer una gran festa, que començava ja el dia anterior—. Aquest costum era anterior a l'any 1700 i perdurà, amb alguna prohibició i esbroncada per part de les autoritats religioses a causa dels excessos, balls i jocs durant la nit, fins al 1820, quan la guerra dels francesos i la revolució constitucionalista suprimí els ordes monàstics i en confiscà els béns. Acabada aquella situació, el 1823, van ser reintegrats de nou els patrimonis als monestirs. El lloc, que possiblement fou utilitzat com a indret de repòs de l'abat de Sant Cugat, fou definitivament abandonat l'any 1835 arran de l'exclaustració dels monjos i de les lleis desamortitzadores. Una gran majoria d'ermites i capelles rurals, la propietat de les quals no se sabia, quedaren abandonades. Entre 1850 i 1860 l'ermita començà a esdevenir ruïnosa; per aquest motiu els objectes de culte van ser recollits per la veïna masia de Can Jané i d'altres passaren al Monestir de Sant Cugat.

L'any 1907, el *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* en recordà, amb una breu crònica, la seva existència, però ja aleshores el bosc feia anys que havia començat a amagar aquestes restes. Potser va ser aquesta ressenya la que motivà que el prestigiós arquitecte i historiador de l'art Josep Puig i Cadafalch en fes una valoració arquitectònica destacant-ne la singularitat. Amb tot, incomprensiblement, Sant Adjutori continuà abandonat i malment-se.

No va ser fins a l'any 1962 que, a iniciativa del Club Excursionista de Gràcia, i sota la direcció del Servei de Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, s'hi efectuaren treballs de desbrossament, neteja, consolidació i prospecció arqueològica. Tot el Club col·laborà primer en les tasques de desembardissament de l'edifici i, després, en les feines més "bastes" de moviment de terres i trasllat de materials; men-

Forn de Sant Adjutori

trestant, els membres del Grup de Recerques Arqueològiques (GRA) i els arqueòlegs de la Diputació feien la feina "fina" de prospecció i excavació. Aquesta campanya aportà diverses troballes arqueològiques, com per exemple fragments d'*opus spicatum* a la base dels murs de l'ermita; el descobriment d'un forn romà de ceràmica, d'ascendència ibèrica, i nombroses restes com per exemple ceràmica ibèrica i romana, ossos humans (que evidencien el caràcter funerari i sagrat del recinte) i altres evidències que ajudaren a conèixer, una mica més, l'entorn, els orígens i la història d'aquest lloc. Sant Adjutori tornà a revivre i el forn —acabat de descobrir— restà protegit sota un eficaç cobert. Els treballs s'enllestiren el 1966. Tot el material trobat, així com la maqueta del forn, van ser lliurats, pel nostre Club, al Museu d'Història de Sant Cugat.

Els dos monuments han estat declarats, des del 1981, bé cultural d'interès local, i formen part del Catàleg del Patrimoni Arquitectònic de Sant Cugat del Vallès. Els anys 2000 i 2001 s'hi efectuà una acurada intervenció arqueològica per part del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona. A la tardor del 2003, en unes noves tasques de restauració, s'hi construï la porta d'accés al temple i s'adequaren i consolidaren els paviments i restes de la casa del prior o capellà custodi, annexos a l'església. El Gràcia ha estat, des del 1961, un àngel custodi d'aquests monuments i, quan ha convingut —especialment per la presidenta de la seva Secció Cultural, M. Dolors Làzaro—, ha esdevingut una mena de "mosca collonera" davant les autoritats responsables de mantenir, en un estat de conservació digna, aquest patrimoni de tots. Rebeu, tots plegats, el reconei-

xement i gratitud dels amants de l'art i visitants d'aquest lloc, d'avui i del futur.

El Club Excursionista de Gràcia ha tingut, doncs, un paper destacat en la recuperació i preservació d'aquestes importants i singulars joies del nostre patrimoni monumental i històric, cosa que ens omple d'orgull i satisfacció.

Un cop més, el binomi excursionisme i cultura s'ha fet realitat.

Bibliografia consultada

Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya núm. 145 de febrer del 1907. "Excursió a Sant Medir, Sant Cugat del Vallès i Cerdanyola".

Brasó i Vaqués, Miquel.- "La ermita de San Adjutorio recuperada. El CEG ha salvado, también, un horno de cerámica ibérico contiguo a esa joya románica". Article publicat a *El Correo Catalán* del 16 de juny de 1966.

Suau Lleal, Laura; López Mullor, Albert.- "L'excavació a l'església i al forn de Sant Adjutori a Sant Cugat del Vallès" (novembre 2000 – gener 2001). Estudi monogràfic. *Quaderns científics i tècnics de restauració monumental*. Col·lecció "Documents de Treball", sèrie Recursos Culturals núm. 9. Diputació de Barcelona 2008.

Col·lecció "Butlletí Mai Enrera" del Club Excursionista de Gràcia. Articles diversos, de diferents autors -Miquel Brasó, Llibert Piera, Josep Serra, Montus (Alexandre Marcet), Mn. Ignasi M. Colomer..- en exemplars dels anys 1961 al 1966. ■

J.A.M.

SOCI 8378, IMPRESSIONS D'UN SOCI DEL CEG SOBRE UN PAÍS SENSE MUNTANYES...

Tom Anthonis

A la manifestació 10/J, convocada amb el lema "Som una nació, nosaltres decidim", coincidirem sota la pancarta del Club Excursionista de Gràcia un grup de consocis. Entre ells, em va cridar l'atenció, no sé ben bé per què, un company que va resultar ser belga flamenc, Tom Anthonis, que venia a donar suport a la nostra identitat nacional. Mentre esperàvem l'inici de la marxa, que congregà un milió i mig de manifestants, li vaig demanar un article per a la nostra revista *Mai Enrera*. I aquí el tenim! Vosaltres mateixos podreu comprovar la profunditat dels seus sentiments. Gràcies, amic Tom.

Joan Cervera i Batariu

A principi de juliol de 2001, vaig intercanviar Flandes, "le plat pays", com l'anomenava Jacques Brel, per un altre, Catalunya. La meua parella, mallorquina, i jo vàrem escollir Barcelona com a punt neutral, perfectament en mig de les nostres terres: a mitja hora de Palma, a dues hores de Brussel·les. Però més encara, vàrem escollir Barcelona perquè ens atreia la ciutat, el mar, la gent, la llengua, l'ambient, el menjar, la mentalitat, la naturalesa als voltants de la ciutat...

Volíem formar part de tot això, i avui, nou anys més tard, us puc dir que ho hem aconseguit, cadascú a la seva manera. Jo en aquest sentit he fet una decisió molt encertada en fer-me soci del CEG.

Mostra d'això era la meua "gallina de piel" (citant Johan Cruyff) a la manifestació "Nosaltres decidim, som una nació" el passat mes de juliol. Allà em vaig sentir tan català com la resta del milió de persones. A més a

més, vaig tenir el privilegi de conèixer en Joan Cervera, expresident del CEG.

Aquest dia, allà als Jardinets de Gràcia, envoltat de més d'un milió de persones, el Joan em va explicar en un tres i no res una bona part de la història de Catalunya en general, i molts detalls interessants de la història del Club en particular. Em varen impressionar molt la seva energia i il·lusió.

És allà on el Joan em va proposar d'escriure un article per a la revista *Mai Enrera*, cosa que en aquells moments no em veia capaç de fer i —ho he de reconèixer— ara, escrivint l'article, encara no ho tinc gaire clar. Què diables puc escriure jo, soci nou, excursionista sense experiència per a una revista d'un club del qual m'he fet soci fa tan sols un parell de mesos?

Després d'algunes converses més, el Joan em va motivar, i em vaig adonar que aquesta invitació era una oportunitat que se'm donava. A la vegada vaig entendre

A prop del Monestir i la cervesa Trappist Westmalle, en aquest cas Triple

El castell del meu poble

que és exactament aquesta oportunitat que em va fer sentir més part del Club, que em va despertar més interès en la història i la gent del Club, i que em va donar més ganes d'implicar-me en el Club de cara al futur. Això em va donar la força per escriure un article en una llengua que no és la meua, tot i que cada vegada ho és més, sobre un món del qual no sé molt, però cada cop més, i sobre un sentiment que no és meu, però de mica en mica ho serà més... Us dono les meves impressions des de la **C** de Club, la **E** d'Excursionista i la **G** de Gràcia.

1. Club

Des del principi de la meua arribada a Catalunya, i suposo que des de la meua experiència com a flamenc, vaig tenir molt clar que la meua decisió, anar a viure a un altre país, implicava abans de tot, aprendre la llengua, i arran d'això conèixer la història, la societat, el paisatge, la política i les relacions entre aquests components.

Amb una feina que em permetia combinar-la amb l'estudi del català, vaig obtenir el nivell C avui ja fa uns sis anys. Aquest certificat, però, no em donava el que era el meu gran objectiu: formar part i sentir-me part d'un grup de persones amb algun interès en comú, i contribuir a fer país. Està clar que el Barça de seguida va ajudar en això, i els darrers anys amb moltes alegries, però encara que el Barça sigui més que un club, jo buscava alguna cosa més que "més que un club". I això ho vaig trobar al CEG.

A Flandes els clubs (moviments, associacions, centres, esplais, unions, organitzacions... també en flamenc tenim prou paraules) sempre han marcat la història i la política social en general; i la meua vida en particular.

Ara mateix hi ha més de 40.000 associacions per a una població de més de 6 milions de flamencs; un de cada dos flamencs és soci com a mínim d'un club o organització. Jo mateix, tota la meua vida vaig ser soci d'un esplai de joves, i d'alguns altres clubs, i per tant per mi aquest sentiment de pertinença és molt important. El fet d'associar-me al CEG m'ha tornat aquest sentiment.

El sector dels moviments a Flandes ha influït molt en la formació del país, hi pesa a qualsevol presa de deci-

sió. Aquest sector també ha contribuït directament en les llibertats que vaig tenir com a jove al meu país. Està clar que ara mateix hi ha molt debat polític i social sobre la regió al voltant de Brussel·les, i que això fa que Bèlgica com a país amb diferents comunitats tingui problemes a formar un Govern. La meua realitat és que on vivia jo, al nord del país (un poble a 20 km d'Anvers), no havíem de reivindicar la nostra llengua, ni demostrar l'oficialitat i el valor de la nostra cultura, llengua i història. Parlem, estudiem, juguem, ens comuniquem en la nostra llengua sense cap restricció. Jo mai no he necessitat lluitar per la meua llengua, perquè ja ho havien fet els meus avis, i els meus pares.

He de reconèixer que nosaltres, la generació nascuda en un Flandes ja bastant independent pel que fa a l'ús de la llengua, això ho oblidem a vegades. Els moviments a Flandes, com els moviments a Catalunya, fan consciència històrica, fan recordar les tradicions, mantenen la memòria de la història, creen cohesió social.

Ara, coneixent cada cop més gent del CEG, m'adono de sobte del gran resultat que han aconseguit els meus pares, i els seus, per al meu país; i a la vegada m'adono de la gran feina que s'està fent ara aquí, a Catalunya, i també al Club. El que fem és molt més que pujar i baixar muntanyes, el que fem es diu fer país... i agraeixo molt l'oportunitat de poder formar-hi part.

2. Excursionista

Sóc de Westmalle, un poble a 20 quilòmetres d'Anvers, i a 10 quilòmetres de la frontera amb els Països Baixos. El paisatge a la meua regió es pot comparar perfectament amb el d'Holanda. Vivim a 200 quilòmetres del mar i només estem a una altura de 24 metres sobre el nivell del mar. La línia recta de l'horitzó és una constant que només es trenca, a vegades, per algun bosc o alguna església d'un poble veí.

Si us vull explicar la meua experiència com a excursionista, cal tenir aquest context molt en compte. A la meua regió es neix amb la bicicleta com a mitjà de transport, però també com a eina per fer excursions. Naixem amb la bici i no la deixem fins que no podem més. De fet, el meu avi, moliner d'un típic molí de vent, es va morir a 82 anys d'un atac de cor, damunt de la seva bicicleta. La meua mare de 73 anys, encara cada setmana fa excursions en bicicleta amb les seves amigues, i molts cops superen els 100 quilòmetres de recorregut en una jornada. I el meu pare no es va deixar guanyar per la pèrdua d'energia amb l'edat, i es va comprar una bicicleta amb suport elèctric, per poder seguir la meua mare...

Ho fem tot en bicicleta: anem a comprar (hi guanyem temps), anem a treballar (hi guanyem diners: l'estat paga 0,12 euros per quilòmetre), sortim en bicicleta (ens estalviem multes); fins i tot alguns de nosaltres llegim la premsa a sobre de la bicicleta, camí de la feina.

El paisatge és tan recte que no hi trobes pujades ni baixades; per això quan era nen, amb els amics, anàvem a l'autopista a 10 quilòmetres del meu poble, per trobar-hi un pont per poder fer alguna pujada, i més divertit encara, poder gaudir d'una baixada que durava

El molí del meu poble

com a màxim 30 segons!! Però caminar, no, això no ho fem gaire. Potser els diumenges, quan sortim de casa per fer una volta a peu per les abadies i boscos dels voltants, ja que hi hem anat per tastar alguna de les trapeques que han fet coneguda la nostra regió. Tot i així, gairebé tot ho preferim fer en bicicleta: és l'esport més popular a Flandes; més que el futbol.

Els flamencs fem excursionisme quan anem de viatge, cap als Alps o els Pirineus. O quan anem al sud del nostre país, a Valònia, on hi ha alguna muntanya i es poden fer unes excursions molt boniques.

De totes maneres, pels flamencs en general, la muntanya impressiona, ens causa molt de respecte; jo cada vegada que pujo a un cim encara m'espero un paisatge completament pla... I el vertigen de la distància i l'alçada m'han generat algun cop un sentiment de por.

Em permeto una anècdota que pot il·lustrar això: la nit del 18 de setembre, em vaig dirigir cap a Montserrat, amb el tren, per agafar el funicular cap amunt, i ajudar com a voluntari en l'arribada de la Matagalls-Montserrat. Vaig prendre el tren i de camí a Montserrat vaig parlar amb una senyora de 74 anys, que m'explicava que hi anava, i encara hi va molt, a Montserrat, i em va contar històries màgiques... arribant a Monistrol de Montserrat massa tard per poder agafar el funicular (eren les 10.00 i ja s'havia fet de nit). Calia caminar; no passa res, vaig pensar: sóc soci del CEG, jo puc fer els 12 quilòmetres en un tres i no res, no? No tan convençut, vaig començar a pujar el camí de cotxes (com que no tenia llum no m'atrevia a agafar el camí de cabres, i de fet amb llum tampoc ho hagués fet). Em deixava el poble enrere, i amb cada pas s'enfosquia més, i la por em va entrar de mica en mica, i em feia dubtar. Val a dir que he fet moltes excursions de nit al meu país, —és una pràctica habitual—, on has de trobar el punt d'arribada a partir d'algunes orientacions prèvies. Però la muntanya...

la muntanya m'impresio-

El molí del meu avi

na... De sobte vaig sentir un soroll que em semblava un ós molt agressiu a tres metres de mi... era un porc senglar però em va entrar un pànic que em va fer girar cua i començar a córrer cap a baix... cap a l'estació, cap a Barcelona... Mai enrere, d'acord, però penso que potser el que vaig fer no era anar enrere; era girar i canviar de direcció, oi? Vaig pensar en aquesta muntanya màgica de Catalunya... i també en què hauria fet a Flandes, al mig del camp...

Pel que veig, l'excursionisme a Catalunya té una funció social i, com la bicicleta a Bèlgica també, uneix, uneix a la gent que el practica, i el practica tothom. Només fa un parell de setmanes, s'ha celebrat De Gordel (traduït: "el cinturó"), una ruta que es fa als voltants de Brussel·les (al mig del territori flamenc, oficialment bilingüe, neerlandès-francès, en la realitat caparrudament francòfona). L'itinerari es fa pels pobles flamencs als voltants de la capital (territori flamenc i per tant monolingüe neerlandès); és en aquesta zona on el conflicte entre flamencs i valons causa els problemes per formar el Govern de tot el país...

De Gordel es fa per divertir-se, però també per reivindicar la nostra llengua, la nostra cultura i la nostra terra, molt en contra de la voluntat de la majoria dels francòfons que viuen en aquests pobles. Hi havia 80.000 flamencs en bicicleta, o sigui, el públic del camp nou en una bona entrada, però tots en bicicleta... Això em fa pensar en la manifestació del juliol passat...

L'interès per conèixer la terra catalana, i la seva història, eren motius per fer-me soci, però un factor igual d'important per apuntar-me al CEG és que m'agrada molt estar amb gent. Des que jo vaig arribar a Catalunya, vaig descobrir grans recorreguts, petits recorreguts, em vaig perdre al Montseny... però sempre ho feia tot sol. Volia més, volia compartir aquest paisatge, i aprendre'n més. Volia aprendre més de la gent d'aquí; per això, i també pel desig de formar part d'un grup, començava a buscar una associació... I a més a més trobava a faltar el contacte amb altres generacions; des que visc aquí, vaig coneixent molta gent, però gairebé sempre són de la meua edat. M'agrada que al Club hi hagi gent de totes les edats, fent una activitat que no es limita massa per l'edat. Ara, cada mes, agafo la meua

El meu avi i jo amb la foto del seu molí

Jo (el més alt) en una excursió amb el grup de senderisme del CEG

bicicleta i vaig cap al Club per ajuntar-me amb el grup de senderistes, i gaudeixo d'un diumenge sempre excel·lent.

3. Gràcia

Jo sóc de Gràcia, no de tota la vida però cada cop més. En realitat sóc d'un poble de 5.000 habitants, a prop d'Anvers, al nord de Bèlgica, tocant als Països Baixos. El meu poble té un castell, una església, un molí i per descomptat, un monestir on fan cervesa.

La cervesa es diu trappista; les trappistes són cerveses que encara es fan a alguns monestirs de la manera tradicional pels monjos trapencs. Només en queden sis: cinc són a Bèlgica i una és a Holanda.

Al monestir del meu poble, una vintena de monjos cada dia elaboren la que, segons la gent del meu poble, és la millor beguda del món. Diuen que fins i tot hi ha un monjo que des de fa més que vint anys, a part de resar, té la feina de provar si és bona. Si voleu seguir el

seu pas: la cervesa porta el mateix nom que el meu poble, Westmalle, i cal beure-la amb cura, ja que té 11 graus d'alcohol.

Com veieu, jo sóc: westmallenc, flamenc, belga, europeu, culer, mallorquí i cada cop més català, barceloní i gracienc. I el millor de tot és que ho sóc tot alhora, perquè les identitats no són excloents.

M'agrada molt el barri de Gràcia. Per mi és la mescla ideal entre poble i ciutat. Ciutat perquè és gran, i hi pots fer de tot; poble perquè els veïns encara es coneixen i sempre hi ha hagut molta tradició d'associacions (mireu quina festa major que tenim!). I jo ara mateix sóc soci d'una d'elles i per tant em sento més del barri.

El sentit de les associacions, la seva funció social d'aquest sector és per mi enriquidor, molt necessari i amb un paper clau en la creació de cohesió i identitat social i cultural. A Gràcia —com a tot arreu— les associacions creen xarxa social. En un món amb tendència a l'individualisme, donen possibilitats de mantenir valors, milloren la cohesió i conviden a la participació. En aquest món cada cop més divers, no totes les persones novingudes tenen les mateixes oportunitats que jo vaig tenir. Només pel fet de ser de la Unió Europea cauen barreres per trobar feina. Crec que com a Club, fem i podem fer un gran treball en fer país, en donar oportunitats i crear aquesta cohesió social per a totes les persones que viuen i estimen la nostra terra.

Per això vull donar les gràcies a Joan Cervera per donar-me l'oportunitat d'endinsar-me en aquest món a través del CEG. ■

Escrivint en el tren

En homenatge i memòria perenne a Joan Triadú,
il·lustre pedagog i col·laborador del "mai Enrera",
i a Joan Solà, eminent filòleg i excursionista.

Club Excursionista de Gràcia

EL PARLAR DE CERDANYA

Manel Figuera i Abadal*

La Tosa o Tosa d'Alp és una muntanya tosa (participi de tondre, 'pelar', 'esquilar') on sovint arriben les rufacades (rufagades, torbs) que vénen del vessant nord pirinenc.

Característiques principals

El parlar de Cerdanya és una de les diverses parles que integren el català septentrional de transició, situat entre dos dialectes geogràfics orientals: el rossellonès, al nord, i el català central, al sud. Aquestes parles, localitzades en una franja estreta que va de la Cerdanya al Vallespir i a l'Alt Empordà, es caracteritzen per tenir aspectes gramaticals, morfosintàctics i lèxics amb una peculiaritat pròpia.

L'estandardització del català, impulsada sobretot durant el procés de normalització lingüística a Catalunya a través dels mitjans de comunicació i l'ensenyament de la nostra llengua a escoles i instituts, està motivant la desaparició d'aquesta parla. L'excepció, tot i que precària, la constitueix la part de comarca dins de l'Administració francesa, on el francès continua substituint la parla cerdana, però en els llocs on es conserva gaudeix encara d'una certa genuïtat.

La recuperació del parlar de Cerdanya és difícil, i més quan el mateix català, com a minoritari, es veu amenaçat per la presència propera de dues de les llengües més parlades al món: el castellà i el francès. No obstant això, sobretot pel que fa al lèxic, com més paraules i expressions recuperin els escriptors cerdans més en constaran en els diccionaris de la llengua catalana. Jordi Pere Cerdà, entre d'altres, ha fet al llarg de la seva trajectòria literària una feina important en aquest aspecte.

Fonètica

1. El diftong tònic *ua*, si va precedit de consonant velar (*qua*, *gua*), monoftonga en *o*: *cotre* (quatre), *igol* (igual), *gopo* (guapo), *codro* (quadro), *con* (quan, quant).
2. La vocal neutra sol desaparèixer en posició pretònica seguida de *r*: *prell* (parell), *pret* (paret), *prill* (perill), *brena* (berena), *fredat* (feredat). També ho fa en alguns hiats: *rim* (raim). Igualment, en la reducció sistemàtica d'alguns diftongs a una sola vocal: *quiguda* (caiguda), *lluger* (lleuger), *gontar* (aguantar) —*jo gonto*, *tu gontes...*—, *aiga* (aigua), *Pasquetes* (Pasqüetes), *contitat* (quantitat). Finalment, en la posició final de mots esdrúixols acabats en *ia*: *famili* (família), *iclesi* (església), *farmaci* (farmàcia), *Llivi* (Llívia), *llinterni* (llenterna).
3. En molts casos la vocal neutra palatalitza en *i*: *pitit* (petit), *lligir* (llegir), *sintir* (sentir). També per assimilació a la consonant veïna: *ginoll* (genoll), *dixar* (deixar), *quixal* (queixal), *bistiar* (bestiar).
4. La vocal neutra pot canviar a *u* per assimilació a una vocal tònica velar: *esturnut* (esternut), *burruga* (berruga), *putó* (petó). De vegades ho fa sense aquesta assimilació: *eixurit* (eixerit).
5. La *a* s'afegeix al principi d'algunes paraules: *agoitar* (guaitar, aguaitar), *arrai* (rai), *arramassar* (ramassar), *arrebentar* (rebentar), *aglà* (gla), *anou* (nou), *arreposar* (reposar).

* Manel Figuera és excursionista, escriptor, lingüista i redactor de múltiples guies de muntanya. (És germà d'Elisabet Figuera, presidenta dels Cantaires Muntanyencs, del CEG.)

El Carlit, a la seva part alta, és format per llicorelles, roques pissarroses, esquistoses, situades a l'inici del metamorfisme, que provenen de la consolidació de sediments argilosos.

A la serra de les Lloses hi abunden les llosardes, acumulacions de lloses que es formen de manera natural.

6. La *a*, però, també pot caure al principi d'alguns mots: *gontar* (aguantar), *gullada* (agullada), *cordió* (acordió), *consellar* (aconsellar), *vellana* (avellana).
7. La *d* epentètica cau davant de consonant líquida en els grups romànics *l'r* i *n'r*: *tenre* (tendre), *molre* (moldre), *venre* (vendre), *vinre* (vindre), *ponre* (pondre), *divenres* (divendres).
8. En els grups palatals africats *tg*, *tj* i *dj* pot caure la consonant dental (*t*, *d*): *mija* (mitja), *plaja* (platja).
9. Cau la *r* a les terminacions dels infinitius seguits de pronoms febles: *portà'l* (portar-lo), *gafà-la* (agafarla), *casà-se* o *casà's* (casar-se), *enganyà'ls* (enganyar-los).
10. Són freqüents les metàtesis (inversió de fonemes i síl·labes en una cadena fònica): *crompar* (comprar), *poprietat* (propietat), *crompovar* (comprovar), *gicar* (jaquir).
11. La *l* precedida de *a* sol transformar-se en *au*: *aubada* (albada), *aufals* (alfals), *taupa* (talpa).
7. Ús de les desinències *-iguem* i *-igueu* en el present de subjuntiu del verb *ser* i d'altres de la tercera conjugació: *Siguem cerdans*. *Calrà pas que hi patigueu més*. (No caldrà que hi patiu més.)
8. Ús de la forma *u* en la segona persona del plural del pretèrit imperfet de subjuntiu, per reducció sistemàtica del diftong decreixent *iu*: *cantessu*, *anessu*, *perdessu*. És aplicable a paraules com *dumenge* (diumenge) —d'aquí el cognom *Domenjó* (Diumenjó)—, *dumenger* (diumenger), etc.
9. A l'imperatiu negatiu, substitució no generalitzada de les formes del present de subjuntiu per les del pretèrit imperfet de subjuntiu: *Ho fessu pas*, *això*. (No ho feu, això.) *Hi passessu pas*, *per aquí* (No hi passeu, per aquí.)
10. El verb *haver* té aquestes formes: *hai*, *has*, *ha*, *ham*, *hau*, *han*.
11. Acabament en *i* semivocal a les terminacions dels verbs *anar*, *fer* i *haver* en la primera persona del singular del present d'indicatiu: *Vai a Llivi*. *Fai bé la feina*. *Prou ha rigut*.

Morfosintaxi

1. Manteniment dels demostratius *aqueix*, *aqueixa*, *aqueixos*, *aqueixes*.
2. Substitució del pronom personal *mi* per la forma de subjecte *jo* darrere de preposició: *Iràs amb jo*.
3. En morfologia verbal, ús de la desinència *i* en la primera persona del singular del present d'indicatiu: *jo canti*, *jo parli*, *jo pensi*, *jo porti jo regui*, *jo mingi* (menjo), *jo estimi*.
4. Variacions en la segona persona del singular del present d'indicatiu en alguns verbs regulars de la segona conjugació: *tu tenes*, *tu sabes*, *tu podes*.
5. Variacions en totes les persones del pretèrit imperfet d'indicatiu, en verbs de la primera conjugació, especialment a la zona d'Administració francesa per influència del rossellonès: *cantavi*, *cantavis*, *cantavi*, *cantàvim*, *cantàviu*, *cantavin*.
6. Variacions en totes les persones del futur imperfet d'indicatiu i de condicional simple en alguns verbs de la segona conjugació: *saberé*, *saberàs*, *saberà*, *saberem*, *sabereu*, *saberan*; *perderia*, *perderies*, *perderia*, *perderíem*, *perderíeu*, *perderien*.
12. Variacions en la primera, segona i tercera persona del singular i la tercera del plural en el present de subjuntiu dels verbs *anar* i *fer* i en totes les del verb *haver*: *vaigui*, *vaiguis*, *vaigui*, *vaiguin*, *faigui*, *faiguis*, *faigui*, *faiguin*, *haigui*, *haiguis*, *haigui*, *hàiguim*, *hàiguiu*, *haiguin*.
13. Variacions del verb *anar* en el futur imperfet d'indicatiu i en el condicional simple: *iré*, *iràs*, *irà*, *irem*, *ireu*, *iran*, *iria*, *iries*, *iria*, *iríem*, *iríeu*, *irien*.
14. Ús de la forma *ten* per *tingues*: *Ten present que ho saberà pas*. (Tingues present que no ho sabrà.) *Ten en compte això que t'hai dit*. (Tingues en compte això que t'he dit.)
15. Ús de la forma *vos* per *vols*: *Tu vos la lluna en un cove*. *Què vos?*
16. Variacions en l'infinitiu, el present d'indicatiu i el de subjuntiu del verb *cabre* o *cabrer*: *quebo*, *queps*, *quep*, *queben*, *quèpiga*, *quèpigues*, *quèpiguen*.
17. Us bastant estès de *prou* per *sí*: —*Vinràs avui?* —*Prou*. —*Farà bo, demà?* —*Prou que en farà*.
18. Ús bastant estès de *pla* per *prou*: *Ell pla hi ha fet cortos*. (Ell prou hi ha fet diners.)

El prat de Cadí es troba al peu de la roca de l'Ordiguer, a la base de la qual a l'estiu creixen força ordiguers plens d'ordigues.

19. Substitució no generalitzada de *no* per *pas*: *Hi irà pas.* (No hi anirà.) *Pas jo.* (Jo no.)

20. Els determinants possessius (sense l'article) van sempre davant el substantiu *casa*: *Iràs amb jo a meva casa.* *Aqueixa que veus és meva casa.*

Lèxic

Aquesta relació n'és tan sols una petita mostra:

abelitrar (atacar o cridar algú de manera grollera), *acampar* (empaitar), *agraviar* (faltar al respecte), *aixanicar* (espavilar), *alberany* (crit fort), *allà-ahir* (abans-d'ahir), *anoll* (bou o vaca d'un any a dos d'edat), *aquisar* (provocar), *arriat -ada* (ferm -a, ben plantat -ada, eixerit -ida), *arruix* (soroll estrident), *atomegar* (estomacar, pegar, apallissar), *atracassar* (cansar en excés), *aujам* (aviram), *avisar* (veure, albirar, adonar-se), *baleja* (escombra), *baloni -ònia* (estrafolari -ària, rodamón), *barguet* (estri de fusta que empraven les dones quan anaven a rentar roba), *barralla* (tanca feta de barres o branques), *beç* (bedoll), *bigós* (aixada de ferro amb dues puntes), *bogor* (xafogor), *bolitroc* (nyanyo, bony), *bolilla de picolat* (mandonguilla), *borromba* (esquella grossa més estreta de baix que de dalt), *bot de les nines* (cornamussa, sac de gemecs, gaita), *bregafaiant* (maldecap, problema), *cabracoc* (esquella que duen les cabres), *calastró* (seny, senderi), *camilleres* (caramelles), *capil* (capdamunt), *carnyot* (tros de carn malmesa), *cenrer* (terra bona per plantar-hi llavors), *cervellí* (esvalot produït pels esquellots), *clampsar* (panteixar), *coflinca* (societat, grup de gent associada), *colga* (placenta), *colissa* (col d'hivern), *confletada/congletada* (tempesta amb calamarsa), *conjuminar* (ajustar, posar d'acord diverses coses), *corbell* (sàrria), *corriment* (interès), *currutaco -a* (amant, parella amb qui es té relacions d'amagat), *cremallola* (carrerola, cama-sec), *cre-*

malls (clemàstecs), *crion* (llapis), *cucota* (cassola, amb mànec, de ferro colat), *cutisser* (brutícia), *desgall* (pèrdua econòmica), *donques* (doncs), *einam* (estris de cuina), *encanstrar* (encastar), *enrepteir* (enrampar), *entemat -ada* (tossut -uda), *esbramatec* (bramul), *esca-vallico* (pruna silvestre), *escorniflaire* (xafarder -era), *escorredissa* (truita de riu), *escrassadora* (estri de cuina que es fa servir per treure d'una olla alguna part sòlida de manera que se'n separi l'aigua), *escurar* (rentar, esbandir), *esquinnet* (crit estrident, xiscle), *estalabre* (astrolabi, talòs, pesat -ada), *estartany* (branquillot que seur del tronc d'un arbre), *estenebres* (cleca), *estivant* (estieujant), *estiló* (bolígraf), *estiralló* (branc sec), *estirgonyar* (esgarrinxar), *estomac* (estomacada, pallissa), *estorlocat -ada* (eixebrat -ada, esbojarrat -ada), *estorellar* (torrar), *estossar* (estossinar, matar a cops), *estrebar* (estirar), *estrebranquejar* (caminar o córer més del que es pot, forçadament), *estregina* (teranyina), *estriboc -a* (estrafolari -ària, extravagant), *estuf* (orgull), *estufarrat -ada* (estarrufat -ada, cofoi -a), *esventrellat -ada* (empatxat -ada), *esvoletgat -ada* (esvalotat -ada), *etzibori -òria* (estrafolari -ària, esverat -ada), *facècia* (ocurrència graciosa, peripècia), *fagot* (feix de llenya), *fajuc -a* (pòtol -a, rodamón, indigent), *falsa* (golfa), *fança* (falç), *fedà* (ovella), *ferrussa* (brogit, soroll), *ficel·la* (cordill), *firla* (mica), *flostis* (despenjat -ada, indigent, bohemí, baliga-balaga), *forrar* (avortar), *franquejar* (ésser franc, actuar amb franquesa), *fredorada* (fred vingut de sobte, onada de fred), *frejar* (mandrejar, fer mandra), *fumaterra* (fumera), *fumineja* (xemeneia), *galera* (golafre), *gansillar* (panteixar, respirar anhelosament o amb la boca oberta a causa del cansament), *garifaldi* (fat, destí), *garrau* (gavarreró, fruit de la gavarrera), *garrotar* (estrènyer fort amb una corda), *gasalla* (companyia grata, tertúlia), *gaspa* (rapa de raïm), *gatesca* (vetllada a la vora del foc), *gicar* (deixar), *giro-*

la (rossinyol), *gorja* (gana de menjar), *gralla* (gallina), *gresala* (cassola grossa de terrissa o metall on es cou i serveix el menjar), *gripi* (menjadora), *lero -a* (babau -a, beneit -a, pallús -ussa), *llapí -ina* (conill -a), *llenar* (cansar, ofegar), *llimpiar* (netejar), *llit* (placenta), *llunetes* (ulleres), *madolat -ada* (masegat -ada), *mangala* (bastó, penis), *manxiula* (escampador, llufa), *manyaga* (carícia), *marmanyer -era* (xafarder, xerrameca, dona buscada perquè plori als enterraments), *marrà -ana* (tossut -uda), *merangina* (aire i núvols), *miolat -ada* (trist -a), *mirvar* (minvar), *mofle -a* (tou -ova), *molinar* (moldre), *mordir* (mossegar), *mondo* (bagul per guardar-hi roba, objectes de valor, documents, etc.), *ninyol* (fil encerat o empegat amb què els sabaters cusen les sabates), *ausvirar* (albirar), *palarina* (manteleta), *pallago -a* (noi -a), *pamort -a* (persona que es deixa portar), *panari* (furòncol), *papos* (poca-solta, ximple), *pasquer* (pastiu), *patuleia* (grup o colla de gent de no gaire fiat), *patusca* (embriac -aga, borratxo -a), *peçolar* (lligar amb un nus les potes de les ovelles per tondre-les, dels conills per portar-los penjats, al corral, etc.), *peirer* (paleta), *perulari -ària* (deixat -ada, baliga-galaga), *pelfa* (puta, bagassa, prostituta), *pernabatre* (estirar la pota, morir-se), *perol* (galleda), *pesenar* (arrossegar, tibar), *peutrigar* (peucalcigar, trepitjar), *pica* (fregador, basseta), *pioxa* (mula), *pinsó -ona* (ànec -ega), *pistaixa* (futileta, ximpletia, bajaranada), *pivet* (avet), *pixacalces* (covard -a), *pixa-rabent* (persona que sempre té pressa), *pixarellisques* (primmirat -ada), *pixatinters* (escrivent -a, oficinista), *pla* (certament, prou), *plaga* (trapella, de poca confiança), *plapa* (clapa, herba), *plaire* (agradar), *pollar* (covar), *poela* (estufa i cuina de llenya, construïda amb ferro, de forma circular), *populina* (pollanc de capçada ampla i fulles triangulars), *posella* (prestatge, lleixa), *prilló* (panelló), *procavietat* (qualitat de prolífic), *prou* (sí, certament), *prunyó* (aranyó, fruit de l'aranyoner), *punxent -a* (punxegut -uda), *quisca* (brutícia acumulada), *quitllar-se* (drear-se, reaccionar amb actitud seriosa), *ransonejar* (rondinar, remugar), *ratadís* (rata-dura, clotet o altre senyal que resta a la pell a conseqüència de la verola o d'altres malalties), *recola* (recoladura, multitud), *recostrar* (regonèixer, mirar atentament una cosa per comprovar-ne l'estat, per cercar-hi quelcom), *refastinyós -osa* (llepafils), *refistolat-se* (refer-se d'una malaltia o situació negativa), *reflectir* (pensar, reflexionar), *regal* (llàgrima), *remball* (condició social, tren de vida), *remaniot -a* (manefla, tràfec -ega), *rescal* (brasa viva), *rossam* (bestiar equí), *rufaca* (rufaga, rufa, torb), *sàbat* (xivarri), *sabot* (sabata amb sola de fusta), *sacar* (treure, buscar, cercar), *sapandall* (trasto, persona que no val gran cosa, que fa més nosa que servei), *sarda* (arengada), *sarrill* (serradures), *seguisseu* (persona que sempre en segueix una altra), *serrar* (tancar, acordar), *sirgar* (funcionar, treballar), *solaç* (esbargiment, entreteniment agradable), *sol-rajaire* (persona que sempre s'està al sol), *sonsònia* (acordió), *suarda* (brutícia acumulada per la suor), *sunyar-se* (resistir-se a fer una cosa, tenir-hi repugnància), *taleja* (diners, estalvis, beneficis, negoci), *tambanada* (patacada, topada, estavellada), *tampa* (tapa de metall o de ferro, porta d'un arari, porticó), *tamperi* (soroll estrident, terrabastall), *tampis* (tant se val), *tanaor* (temor, temença), *tangí* (gibrell, perol d'aram, ferro o alumini emprat per

Als indrets obacs, al juny floreixen les flors vermelles dels talabards o abarsets, altrament coneguts com nerets.

fer crema, confitura, etc.), *tanyut -uda* (ferm -a, endurit -ida), *tapaboques* (bufanda), *tartallotja* (persona que entra poc en raó, tossut -uda, pesat -ada), *tartera* (xerraire), *tavella* (mongeta tendra), *teixir* (patir, esforçar-se), *tempsada* (temps atmosfèric), *terrarena* (bona peça), *timbau* (estimball, abisme), *tinorca* (tanoca, babau -a, pallús -ussa, pesat -ada), *tiró -ona* (ànec -a), *tocadora* (vara d'avellaner), *tocar* (pegar les vaques amb la vara), *tomacaldo* (efeminat, homosexual), *tomany* (babau -a, tanoca, pallús -ussa), *trabucar* (ensopegar), *tracàs* (feina excessiva, preocupació agitada, estrès), *traginar* (remenar, desordenar, buscar insistentment), *trapar* (atrapar, agafar, arribar, aconseguir), *traucar* (travessar), *trialla* (peladura), *trossa* (bolquers, conjunt de roba d'un infant), *trumfa* (patata), *trumpon* (eina per inclinar la roda del carro), *tupí* (olla de petites dimensions, cervell), *tupina* (olla més grossa que el tupí), *veira* (got, vas), *ventejar* (gloriejar, lloar, encomiar), *ventresca* (vísceres abdominals), *vetaquit* (vet ací, vet aquí), *vetllosa* (llum de l'esperit de vi), *viampes* (vejam, a veure), *vinclar* (doblegar, corbar), *volalla* (aviram), *vutura* (cotxe), *xafagleves* (distret, despistat), *xafernat* (mulle-na, xipoll), *xaiar* (anyellar, parir l'ovella), *xalabotar* (ves-sar l'aigua d'un recipient), *xera* (foc, flama del foc), *xerinada* (foc petit), *xerxar* (remenar), *xicra* (tassa petita), *xingar* (copular, fer l'acte sexual), *xixamaixeta* (torracollons, titafluixa), *xormollar* (sanglotar), *xurmullat* (congestió nasal).

En aquesta relació hi podreu apreciar occitanismes (*beç, feda, gaspa...*), castellanismes (*lero, llimpiar, sacar...*) i gal·licismes (*crion, llapí, vutura...*), però també que es poden considerar pròpies de Cerdanya com *bre-gafaient, flostis, garifaldi, pixa-rabent* o *xixamaixeta*, entre d'altres.

Pel que fa a les nombroses dites i frases fetes, aquestes estan incloses en el CD-Rom de la Cerdanya, dins la finestra "El parlar", que vam editar l'any 1996.

Per a una informació més detallada, consulteu l'article "El parlar de Cerdanya, característiques gramaticals i aspectes lèxics més importants", de Manel Figuera i Abadal, publicat a *Ceretania, quaderns d'estudis cerdans* 2, Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1998. Per Sant Jordi de l'any que ve és possible que hagi sortit el llibre *El parlar de Cerdanya*, un estudi més exhaustiu que fa anys que s'està duent a terme. ■

CLUB
EXCURSIONISTA
DE GRÀCIA

Capiro Hospital
General de Catalunya

Obra Social "la Caixa"

Ajuntament de Barcelona

federació
catalana
d'espeleologia

Federació d'Entitats
Excursionistes de Catalunya
(Federació Catalana d'Alpinisme i Escalada)

POWERADE

bebida para deportistas

Viatges i Aventura

VÈRTIC

CLUBS
AMB COR

Aigua de
Ribes
AIGUA MINERAL NATURAL
RIBES DE PRESER